DESIDERII SPRETI RAVENNATIS

LIBRI III.

I. De amplitudine.
II. De vastatione.
III. De instauratione

VRBIS RAVENNAE.

Ad Serenissimum Principem

FRANCISCVM MARIAM FELTRIVM DE RVVERE, VRBINI &c. DVCEM AMPLISSIMVM,

VENETIIS, Ex Typographia Guerræa.
M D LXXXVIII.

EX DONO EQVITIS FRANCISCI
A TVRRE AMICI OPTIMI
RAVENNÆ ANNO 1738

SERENISS. PRINCIPI

FRANCISCOMARIAE FELTRIO DE RVVERE, VRBINI &c.

Duci amplifs. Domino suo colendiss.

ENTESIMVS *iam agitur annus, cum Desiderius Spretus latino stylo de antiquitate, ac dignitate vrbis Rauennæ scripsit, ut eam partem sui ortus patriæ tribueret, quam ipsa sibi vendicarat. In quo munere ita diligenter, fideliterq. veritatem spectauit, vt omnes, qui deinceps de hac ciuitate scripserunt, tam externi, vt Leander Albertus, quam nostrates, inter quos fuit Ioannes Petrus Ferretus Episcopus Lauellinus, vir singulari doctrina, varijsq. litteris eruditus, & Hieronymus Rubeus; cui paucos, ne dicam paucissimos, hac tempestate doctrina præstantes cognoscimus; ipsius Desiderij scripta sint secuti: Ipseq. Rubeus, qui labore incredibili, & grauissima eruditione, latissime, ad hac nostra tempora, latinè item scripsit de eadem re libros decem, non solum hac eum laude non defraudat, sed veridico, elegantissimoq. elogio præclarissimis titulis extollit, atq. commendat: tantiq. illum facit, vt cum proximis diebus Venetias se contulisset, vt decem illas Historiæ suæ Rauennatis libros, decem iam & septem annis Venetijs quoque impressos, & amplisimo, ac semper ab hac nostra Ciuitate, amabili, ac lacrymabili, Augustissimoq. Cardinali Vrbinatium, Celsitudinis tuæ patruo, dicatos, rursus prælo traderet, vna cum Appendice posteriorum annorum, voluit etiam, rara,*

& planè honestissima nobilis animi, ac virtute præditi ingenuitate permotus, vt hoc Desiderij opus, ante prælo traderetur, ederetùrque, quam suum: Ausi autem sumus, ego, & Pomponius frater, necnon & Timotheus, ac Ioannes, qui omnes recta linea ab ipso Desiderio ab auo nostro descendimus, Serenissimo Celsitudinis tuæ nomine hoc opus obsignare, atque illustrare, sperantes fore, vt quemadmodum summa tuorum maiorum in nostram familiam semper fuit beneuolentia, ita tu quoque non dedigneris benigne, ac hilari vultu accipere eam significationem eiusdem cultus, quæ nunc præbetur hoc edendo libro: qui licet per se exiguus est, tamen cum maximam præ se ferat nostram, in celsitudinem tuam, obseruantiam, sitq. eius auctoris, qui, vti dictum est, primus fuit, qui reuocauerit ex altissima obliuione, amplitudinem huius patriæ, & patefecerit ceteris aditum, qui post ipsum latius scripserunt, longe maiorem haberi posse existimamus. Ipse ergo a celsitudine tua summopere contendo, nostrum omnium nomine, vt hunc benigno vultu accipere ne dedignetur: idq. eo magis contendo, quòd propinquis his meis placuit, vt ego perinde ac grandiore inter ipsos ætate, & quia Romæ, in istaq. felicissima Ditione tua, & alibi, in familia amplissimi ipsius Cardinalis benigne ab eo, amanterq. complexus, vixerim, hunc librum Celsitudini tuæ dicarem, ac dederem: Quòd libentissime facio, Deumq. opt. Max. rogo, vt omnia Celsitudini tuæ fortunet, ac feliciter vertat; Quod & Spretorum omnis familia precatur. Rauennæ. Kal. Iunij. M D LXXXVIII.

Celsitudinis tuæ Serenissimæ

Humillimus seruus

Bonifacius Spretus.

BRVNI GIARDINI CIVIS, ET CANONICI RAVENNATIS.

ISTORIA *Spreti, tunc vmbris condita, surgit*
Nunc lucem præbens cuilibet arte sua.
Hanc omnes venerantur vbique, vt gramina Solem,
Prouenit ex cuius lumine quisque vigor.

DONATI MONII TORNANIENSIS.

VID *post funereos rogos*
Extensum Aeacidæ Magnanimo Duci
Magno Anchysiadæ: fero
Regi Threicio: Sisyphidæ: & Phrygi
Aeuum protulit Hectori?
Quo nostra hæc tetigit Græcia secula
Bello lethifero insolens?
Ad nos excidium quid lacrymabile
Vrbis Dardaniæ tulit?
An non id calamo tu tribuas sacro
Vatum, qui are perennius
Ipsum perpetuo quod retulit, facit?
Ast si quæ cecinit Maro,
Et quæ Meonides, non lubricum teret
Tempus: vita perennior
Te Desiderio sit patriæ tuæ.
Nec te ferre per arduos
Astrorum celebrem fama beatior
Desistet vaga limites
Nostri ingens decus, & gloria seculi.

FRANCISCI CAMERANI RAVENNATIS.

T *Spretas patriæ historias desideret omnis,*
Has Desiderius Spretus vbiquè legit:
Munera quis Spreti spernat? spernendus at ille,
Qui putet à Spreto spreta legenda dari.

Magnifico, ac Clarissimo domino

NICOLAO FOSCARO PATRITIO VENETO,

Iacobus Franchus Rauennas. S. P. D.

VM eam historiam, Vir Magnifice, quam superioribus annis conciuis noster Desiderius Spretus vir, mea sententia, peritissimus, multaq; & doctrina, & scientia praeditus, de Vrbis nostrae origine, ac de nonnullis eius gestis eleganti stilo conscripsit: eius filius Ioannes Baptista Iureconsultus haud incelebris imprimendam esset traditurus, me varijs alioquin, multiplicibusq; tum curis, tum etiam negocijs districtum, maximo studio rogauit, atq; adeo orauit, vt vellem prius hunc libellum diligenter recognoscere, deinde aliquando interesse, dum imprimeretur: nequaquam ignarus solere multa in libris ab impressoribus deprauari, immutari, corrumpi, atq; inuerti. Quorum indiligentia non mediocrem Latinae linguae afferri iacturam vtinam mea falso iactaret oratio. Homini ego amicissimo, quem vnice diligerem, cuiq; me carissimum esse sentirem, non potui quicquam denegare, praesertim iusta petenti. Itaq; eam historiam accurate recognoui adhibito quantulumcunque in me est iudicio, intermissisq; interdum laboribus, et curis, quae assidue animum meum & fatigant, & impediunt: dabam operam, vt adessem castigator, & eorum, quae imprimebantur recognitor nequaquam indiligens. Ergo cum iam esset ad calcem operis ventum, cumq; labori suprema manus imposita; coepi egomet mecum cogitare, vnaq; Ioannes Baptista, cui nam potissimum ex amicis hunc librum mitteremus legendum, cui futurus esset non iniucundus. Inter cogitandum autem succurrit, te eum esse, qui semper vrbem nostram summo amore fueris prosecutus: nosq; maxima charitate foueris, defenderis, tutatus, atq; amplexus fueris. Te item cuius Auo Venetorum Principe existente Vrbs nostra Rauenna fausto omine in Venetam venit fidem, ac vltro se Senatui vestro obtulerit, dederit, ac dedicauerit. De qua re latius apud hanc nostram historiam est legere. Te igitur vnum ex omnibus Vir Magnifice, simul & doctissime delegimus: cui hunc libellum duximus mittendum futurum testem, amoris, fidei, obseruantiae Rauennatis populi erga te, ac auum tuum quocunque tempore de nobis, ac de Repub. nostra optime meritum: cuius manibus nunquam desinet quisquam nostrum debere quoad erit vita superstes: Suscipias rogamus hanc historiam nostram libenti animo, & cum per ocium licet, eam ne graueris perlegere. Videbis ibi, ac cognosces de Rauennatibus quos velim tibi persuadeas esse, futurosq; perpetuo tibi, & tuis omnibus deditissimos. Inprimisq; ego ingenium quantulumcunq; est, operam, curam, diligentiam mentem, totum denique me ipsum tibi polliceor, atque offero. Vale vir Magnifice, Iacobumque Franchum tuum diligas.

M. C C C C L X X X I X. *vij. Calend. Septembris.*

AD EQVESTRIS ORDINIS VIRVM CLARISSIMVM DOMINVM IACOBVM ANTONIVM MARCELLVM PATRITIVM VENETVM.

ON ſum neſcius, Eques illuſtris, quàm grandem, quamq. humeris meis impa- rem prouinciam ſuſceperim, qui Rauen næ Vrbis antiquiſſimæ amplitudinem, qui vaſtationem, eiuſque inſtauratio- nem quàm breuiſſime recenſere decre- uerim. Quod arrogantiæ tamen haud uelim adſcribas: Verum incredibili potius pietati, quæ me nuper ad patriæ reliquias inueſtigandas, proq. ingenioli mei tenuitate illuſtrandas impegit. Quod ſane munus eo mihi libentius obeundum fuit: quo id maioris & iocundita- tis, & operæprecij fore legentibus animaduerterem: vbi quis uelut in ſpeculo quodam uices conſpicaretur huma- nas, diſceretque quàm parum ſecundis in rebus confidere liceat, quando quidem Vrbis ampliſſimæ cadauera, ac rui- nas aſpiciet, nec deſperandum aduerſis, ubi eandem il- lam hoc tempore in dies coaleſcere, ac reuireſcere ſenſe- rit. Verum enimuero cum circumſpicerem quem potiſſi- mum donarem hoc munere, Tu occurriſti uir inprimis am- pliſſime, quem alterum iſta in republ. Scipionem, aut Pri- ſcum illum tui generis Principem M. Marcellum audeo di- cere: cuius ductu, & auſpicio, ut cetera tua longe præcla- riora facinora ſileam, noſtra hæc ciuitas e crudeliſſimis ty- rannorum faucibus ad auguſtum Venetorum deſciuit Impe- rium. Quod tam & ſi paulo poſt tuum hinc diſceſſum conti-

gerit,

gerit, id tamen tua ſingularis induſtria, ac ſpectata proui-
dentia optimum quemque ſubleuando, ac prauos deprimen
do, ciuiumque omnium beniuolentiam alliciendo nimirum
effecit. Qua ex re Rauennatem illum eſſe profecto negauerim,
qui uenerandum hoc Iacobi Antonij nomen ſuo in
corde cælatum non habeat. Quo quidem munere noſtro
eo libentius te donare conſtitui, quo & laborum meorum
iudex exiſtas, & amorem meum erga te præcipuum, & ſummam
in Venetos obſeruantiam, fidem, ac deuotionem recognoſcas.
Accipies igitur Vrbis huius noſtræ, immo ueſtræ,
immo tuæ monumenta uetuſtiſſimis deprompta codicibus.
Accipies & una hunc animum, qui dignitati tuæ
ſemper ab ipſis, ut aiunt, unguiculis deditiſſimus fuit: qui
nuper has lucubratiunculas nomini tuo ueluti cuidam numini
ſuo dicauit: quibus amplitudinem tuam plus ſane ſplendoris,
& nominis, quàm ceterorum omnium, uel doctiſſimorum
inditium daturam confido. Vale.

DESIDERII SPRETI RAVENNATIS

De Origine & amplitudine Vrbis Rauennæ

LIBER PRIMVS.

RAVENNA, Vrbs antiquissima, loco quidem delectabili sita est, atque agro sane fertilissimo eorum, quæ ad usum hominis pertinent: frumento, scilicet ac pecori quàm maxime accommodato: alicubi uero saltuoso, & aquis munito: per quem & amnes non exigui, & nonnulli pro mœnibus ciuitatis labuntur, suburbiaq; disterminant. Aliqui uero aliunde per agrum decurrentes, Adriaticum influunt mare: unde commode potest se interdum uenationibus & piscatione exercere iuuentus. Plures autem, dum mare irrumpunt ea flumina, portus efficiunt. In primis spatiosum illud ostium Spineticum. Quod nominis mutatione Primarium dicitur. Secundum illud Pirotoli. Tertium quod nunc Sanctæ Mariæ in portu denominatur. Quartum uero Classicanum. Quintum, quod Geruasium plures appellare

consueuerunt. Ex quibus permulta commoda,ac utilitates non mediocres incolæ capere possunt. Fossam item habet nauigia ferentem, quæ in fluuium Eridanum deriuat, per quã è Liguria, & ex alijs Italiæ partibus mercium, & multarum rerum copia Rauennam ratibus aduehitur. Habet præterea Vrbs ipsa aerem satis humanæ naturæ conuenientem: qui maiorem quoque in dies temperiem suscipit: fuerat aũt olim saluberrimus, ut antiquissimus orbis descriptor Strabo de Rauenna locutus, his uerbis memoriæ prodidit. Cum à mari fiunt innundationes, non mediocrem accipit maris partem, adeo ut uniuersa cœnositas: hinc fluctu marino, hinc fluminibus alluentibus, tetrum medicatur odorem. Hoc igitur pacto saluberrimus comperitur locus, unde gladiatoribus educandis, ac exercitatione erudiendis, hunc idoneum lanistæ locum designauere. Inter cætera eius loci mirabilia, illud est, quòd palustribus in locis, aer innoxius est, quemadmodum ad Alexandriam Aegypti, paludis uitium æstate propulsatur propter amnis incrementum simul etiam euanescente cœno. Huius autem loci salubritas L. Vitruuij in libro, qui de Architectura inscribitur, vbi plures innoxij aeris causas affert, lucidissimo quidem testimonio comprobatur. Cæterum bellis uigentibus, atque hominum negligentia, ager ipse partim palustris, partim dumosus effectus est. Vnde crassis in aerem sublatis uaporibus, prisca illa salubritas facile corrupta est. Quid quod uitibus euenit; ut idem ait Strabo; quàm admirabile? eas palus creat, celeriter perficit, & multum fructum edit. Omitto pinus, & quædam alia arborum, & fructuum genera, quibus solus ager ille multipliciter abundat: quæ nec Liguriæ, nec Etruriæ, nec Piceni, nec aliarum ferè Italiæ prouinciarum ager uspiã gignit. E ne spaciari nimis uidear quàm ab initio instituerim, omitto solatia, & oblectamenta plurima, quæ uenando, aucupando, & piscando ex paludibus, & toto Rauennati agro comparantur.

NVNC

NVNC autem de nomine, ac origine ipsius Vrbis dicendum existimaui. Sunt enim qui à ratibus Rauennam, seu à nauibus Nauennam denominatam uolunt. Nam Vrbis conditores ad hæc loca ratibus uectos autumant. siue Rheuenna, quod forte uerius esse creditur, ob aquarum congregationem. sic enim id nomen significare uolunt. A qua sententia non discrepare uidentur ipsius Strabonis uerba, qui hunc in modum scriptum reliquit. Intra paludes Vrbs maxima Rauenna posita est, tota ligneis compacta ædificijs, aquis diffusa, pontibusq;, ac lembis peragrata. Aliqui narrant ab Nembroth filio Cus filij Can ex Noe progeniti eam fuisse conditam. At quoniam id sine annalium, scriptorumq; auctoritate asserunt, ipsis minime assentior. Verum Strabonis diligentissimi scriptoris opinionem magis sequor, qui eam à Thessalis conditam fuisse testatur his uerbis. Rauenna à Thessalis condita perhibetur: cum autem Tuscorum iniurias ferre nequirent, Vmbros quosdam ultro assumpserunt, qui & hoc tempore urbem inhabitant, ipsi uero domum rediere. Multi dicunt, quibus Plinius assentitur, oppidum postea fuisse Sabinorum, quos ante urbem Romam, & complures alias tunc conditas urbes: antiquos quidem: potentes, armisq; præstantes, ac opulentissimos, sicut historiæ ferunt, comperimus. Qua uero tempestate, aut per quos nominatim uiros, talis, ac tanta Ciuitas fundata fuerit, quiq; illam ab initio habuerint, non satis compertum habeo.
Aucta est autem Rauenna Spinæ dudum ciuitatis uetustissimæ, ac opulentissimæ occasu: & ab ea mirabile habuit incrementum. Ita ut apud Rauennates maris imperium extitisse, quod apud Spinenses olim teste Strabone fuisse legimus, non immerito suspicandum sit à qua quidem ciuitate, & ostium illud Spineticum, quod nuper Primarium dicitur denominatum, non dubitamus. Nam locus ibi quidam Volta spinæ etiam in hodiernum diem nuncupatur. Fuit autem eo in loco Spina quidem ciuitas, quæ, ut constat, non pa-

rum temporibus illis floruit : ad quam tunc mercatores & conuenæ pro commutandis emendisq; mercibus undique confluebant, eum ad locum nauibus, accumulatissime res uenales conuehebantur. Cuius quidem rei clarissimus testis est Strabo, Spinam sic inter situm Rauennæ commemorans. Quo interuallo Butrium Rauennæ castellum est & Spina: hoc quidem tempore uiculus, at quondam græca ciuitas & quidem celebris. In Delphis, Spinensium thesaurus commonstratur, aliaq; de ipsis memoria mandata sunt, apud quos maris erat imperium: eam, ut traditur, unda maris alluerat: nunc locus nonaginta à mari stadijs distans in mediterranea iacet. Sed illud est mirandum, nulla ipsius urbis fundamenta in loco extare, quæ ciuitatis illius nobis fidem faciant, quòd, nisi testis esset Strabo, & uetustissimæ quædam scripturæ nobis indicarent, non facile crederemus. Eius autem Vrbis euersionis causa penitus ignoratur. At eam nos præterire non erit indignum. Omissis igitur Rauennæ urbis exordijs, quando quidem aliud nihil certi, nisi quantum supra expressimus, haberi potest, aliquanto altius augustam ipsius dignitatem amplitudinemq; recensere conabor.

VRBS Rauenna; sicuti uetustissima quædam litterarum monumenta, & ipsa nempe antiquitatis uestigia docent; præstantissima quidem & excellentissima fuit, ut suo etiã tempore parem non habuisse plures affirment. Quod & Strabo plane sensisse uidetur, cum ait: Intra paludes Vrbs maxima Rauenna posita est. Ante Vrbem Romam, uti clare accepimus, condita est: & multis olim populis ac nationibus gloriosissime imperitauit. Arma quoque tunc ferox ille Rauennas populus in hostes, rebellesq; ciuitates capere, ac omnem expeditionem parare, bellaq; plurima gerere non dubitauit. Ausus etiam durissima aduersus Ticinenses prælia inire: & eos tandem ui ac ferro in vrbem persecutus, æreas Vrbis portas auferre. Cuius rei adeo constans fama fuit, ut mea etiam ætate Phlippomaria illis tunc imperante, eas

por-

portas repetere curarint. Multa insuper mari terraq; eos potuisse, & in hostes expeditam perpetuo tempore classem olim tenuisse nouimus. Quibus omnibus populum tunc Rauennatem, & uiribus, & armis potentem, ac illustrem fuisse constat. Igitur cum potens & egregia esset Vrbs Rauenna, pulcherrimum quippe erit intelligere, quonam pacto cum Romanis se initio habuerit. Nam poterit fortasse quispiam quærere, si tam potens erat, cur in Romanos Rauennatis populi bella uel expeditiones non leguntur, quod profecto nulla causa facta existimo, nisi quod ciuitatem ipsam cũ Romanis fœderatam fuisse cõperio apud Ciceronem in oratione pro Cornelio Balbo: cuius uerba subiiciam. Cn. Pompeius magni pater, rebus Italico bello maximis gestis, P. Cesium ciuem Romanum uirum bonum, Q. Iunium Rauennatem, fœderato ex populo, ciuitate donauit. Ex his certe uerbis Q. Iunium Rauennatem bello Italico interfuisse, strenueque egisse, & ideo ciuitate donatum intelligimus. Mos namque tunc Romanis erat, ut peractis rebus bellicis, pro meritis alios ciuica, uel uallari, uel murali corona, alios agro, uel ciuitate donarent. nã Massinissa rex fœderatus, qui Romanis auxilio uenerat, confecto bello Punico Numidiæ regno donatus est: ex quibus postremo uerbis, populum Rauennatem cum Romanis, tunc iure fœderis iunctum fuisse, clarissime constat. Sabinos præterea, primos cum populo Romano fœderatos extitisse tradũt, & Liuius, & Lucius Florus, & qui de Romana Rep. conscripsere: quorum Rauennam fuisse oppidum supra ostendimus. Quam ciuitatem C. Cæsaris temporibus non parum etiam floruisse Suetonius refert: cuius ut notior fiat sententia, uerba subnectam. Cum Cæsar ex Gallia transalpina in citeriorem transisset Galliam, Rauennæ substitit: inde cum tribunos plebis, qui pro eo intercedebant, urbe cessisse intellexisset: præmissis clam cohortibus: nequa in eum suspicio moueretur, spectaculo quidem publico per dissimulationem interfuit, & gla-

dia-

diatorum ludi formam tunc primum confiderauit, frequentiq; ex consuetudine se conuiuio dedit: post solis uero occasum mulis è proximo pistrino ad uehiculum uinctis, iter occultissimum modico ingressus est comitatu, luminibusq; extinctis è uia decedens, tandem ad lucem duce reperto, per angustissimos tramites pedibus euasit. Cæsarem autem fortissimum omnium Imperatorum nouem habentem legiones, haud frustra populum Rauennatem timuisse creditur: quoniam ex ea palam discedere non est ausus: & quandiu apud eam fuit, de inuadenda eius republica consilium occultauit. Octauianus item Cæsar Rauennam aliquando ex Vrbe diuertisse, apud eundem Suetonium legitur, qui etiam cum ex militaribus copiis, legiones, & prouinciarum auxilia distribueret, Classem Misseni, & alteram Rauennæ, ad tutelam superi, inferiq; maris collocauit: ex quibus omnibus satis liquido constare potest, quanta, qualisq; tunc Rauenna fuerit. Plurimiq; postea Imperatores, Reges, ac Duces, regni sui sede ibi constituta, eam aut inhabitarunt, aut magnis præsidijs tenuerunt. Nam ex Imperatoribus Rauennæ legimus Iustinianum aliquibus, Valentinianum uero posteriorem pluribus: necnon Honorium, & Theodericum Gothorum Regem annis triginta nunquam ex ea discedentem Imperij sui sedem tenuisse: dehinc successorem suum Theodatum, & quotquot ex Regibus Gothorum in Italia regnauere. Cuius rei testis est Paulus Orosius, & quidem locuples in eius historia, ubi Imperatorum gesta commemorans, præter Gothorum, Longobardorum, & exterorum regum apud Rauennam res præclare gestas, multa scribit, quæ ipsius Vrbis dignitatem non mediocrem insinuant. Eius igitur aliqua, diuersis licet in locis conscripta, recensere constitui, quo maiorem legentibus fidem exhibeant.
Honorius tradita Constantio eius comiti, fide integerrimo, Galla Placidia, eius germana, ex quo Valentinianum genuit, qui postea reipublicæ imperium gessit: eum tandem

cun-

cunctis annitentibus apud Rauennam in Regni consortium asciuit: apud quam etiam ciuitatem, idem Honorius sua tricennalia peregisse legitur. Maiorianus item exempto in Italia rebus humanis Auito apud Rauennam inuadit imperium: quod annis prope quatuor obtinuit. Quo etiam mortuo, Seuerus apud Rauennam Imperator efficitur, atque Augustus appellatur. Glicerius domesticus à Gundiuero patricio totius etiam uoluntate exercitus apud Rauennam Imperator efficitur. Magnam insuper, idem Orosius fuisse militiam Rauennatem his uerbis ostendit. Iustinianus Romanorum rex Sergium Pontificem, quia in errore synodi, quam Constantinopoli fecerat, fauere, & subscribere noluit: misso Zacharia Prothospatario suo, iussit Constantinopolim deportari. Sed Militia Rauennæ, uicinarumq; partium iussa principis nefanda contemnens eundem Zachariam cũ contumelijs ab Vrbe Roma, & iniurijs repulit contra Iustinianum: qui tandem Imperio expulsus per Leonem Augustum naribus detruncatur. Leo etiam Augustus apud Constantinopolim Sanctorum imagines depositas incendit. Romanoq; Pontifici similia facere, si imperialem gratiam habere uellet, mandauit. Sed Pontifex hæc facere contempsit. Omnis quoque Rauennæ exercitus, & Venetiarum talibus iussis uno animo restiterunt. Et nisi Pontifex prohibuisset, Imperatorem super se constituere aggressi fuissent. Hæc, & alia complura de Rauenna refert Orosius: quæ cum plana sint, neue longior fierem, præterire consilium fuit. Munitissimo insuper murorum ambitu ædibus, ac superbissimis quidem ædificijs ornauere: quorum pars modica, & fere nulla nunc inspicitur à Tiberio, & Claudio Germanico mœnibus auctam, à quo & portam illam, cui Aurea est nomen, eximio, ac magnificentissimo quidem opere, structam ex marmore pario fuisse nouimus. Indicant ad ipsam portam literæ, quas hic inserere non erit iniucundum. TIB. CLAVDIVS. DRVSI. F. CAESAR. AVG. GERM. PONT. MAX. TRIB.

POT. I I. COS. DES. I I I. IMP. I I I. P. P. DEDIT. Quem tamen murum Valentinianus posterior Gallæ Placidiæ filius; ut auctor est Agnellus Rauennas Pontifex; uel instaurauit, uel parte ex aliqua ampliauit, summa adeo cura consummatum, ut ferè nullum Italiæ nunc uel nouum, uel uetustum habeat illi æquandum, basilicas uero permultas ac monasteria propriis extruxere impensis. Quibus tum operum magnificentia, tum ornatu speciosissimo, pares quidem paucissimæ in Italia nunc spectantur. Qualis est in primis diui Vitalis basilica: quæ & in hunc diem insignis cernitur. eam ab Iuliano argentario Iustiniani Imperatoris iussu in sanctæ Sophiæ Constantinopolitanæ ædis similitudinem, extructam nouimus. In cuius testudine stat in altaris tabula marmoreus lapis adeo perspicuus, & clarus, ut satis licet profundus sit, ex opposito tamen quodcunque obiectum clarissime discernatur. Adsunt etiam candidissimo in marmore tres infantium imagines. opus nec immerito, ut fertur, Polycleti, quæ omnes certè alias pulchritudine arte, & optima membrorum proportione facillime superant. In eiusdem quoque testudinis summo uertice, quidam agnus Dei tessellato opere celatus existit: qui tam mira opificis arte formatus est, ut quouis ex templi latere eum inspicias, ipse te semper recta facie ac clunibus retro uersis intueri uideatur. Præterea, ne longam templi descriptionem prosequamur, tum uario marmorum ornamento, tum opere tessellato in eo multa sunt & uisu & commemoratione dignissima. Quid ædes Iohannis Euangelistæ, Gallæ Placidiæ Valentiniani genitricis opus nempe eximium? Quid Sacellum illud spetiosum, & tanta artificum cura exædificatum, in ipsius Augustæ sepulchrum: cuius adhuc corpus superbissima in sepultura marmoreo lapide, ibi splẽdidissime fabrefacta, reconditum esse cernitur? Adde Crucis, Zachariæ, & Michaelis templa: quæ eadem Augusta summa quadam diligentia construxit: Mariæ quoque in rotundo, ut appellant, quod unico

co,eoq; ipso vastissimo tegitur lapide. id namque in Theodorici Gotthorum regis sepulchrum exædificatum reperimus. Templum item Martini in cœlo aureo: quod nominis mutatione Apollinaris in nouo dicitur, & Saluatoris: super cuius pinaculo, idem Gotthorũ Rex æream statuam auro purissimo deauratam, varijsq; ornatibus redimitam, vt gloriosum ostentaret opus erexit: quam & Carolus Francorum Rex, quum totam ferè subiugasset Italiam, in Galliamque rediret,& per Rauennam iter faceret, subtraxit, & in Galliam detulit: palam testatus similem se nunquam vidisse,nec artificio, nec ornatu celsiorem. Adest & Gotthicum templum,quod Gotthi gens licet Arianæ hæresis labe infecta, sub sanct· Andreæ nomine summopere comptum, & suis tunc ædificijs admirabile construxere. Sed id nuper solo æquatum, & funditus deletum vidimus, præclarum autem opus, & multorum annorum labore, arx munitissima, quæ modo tanta Venetorum impensa erigitur, paucis nuper diebus absumpsit. Subinde Apollinaris in classe templum quidem splẽdidissimum Narsetis Iustiniani ducis opera exædificatum. Porro Laurentij in Cæsaria ædes, quam Lauricium Imperatoris Honorij cubicularium, in hunc modum fundasse legimus. Honorius Cæsar Lauricio iussit, vti in Cæsareo oppido apud Rauennam, regale, & speciosum sibi atrium ædificaret. Is assumpta pecunia ad locum confestim accessit. ibique basilicam Laurentio martyri dicatam, ædificijs, ac magnitudine præclaram construxit: & cum omnia consumasset, ad Imperatorem rediens, ut expletum sibi opus enunciaret. Cæsarem mox turbatum inuenit. Iãq; inuida maliuolorum fraus, Imperatoris aures tentauerat.Interrogatus demum Lauricius, si commissum sibi opus expleuisset, & imperialem aulam extruxisset: omnia, se fide confecisse respondit. Quo audito Cæsar, tacitus quieuit. Cum autem ad ea loca profectus fuisset Honorius, sublimia conspicatus ædificia: Lauricii opus præter multorum expe-

ctationem summe laudauit. Non mediocris utique honos Rauennæ fuit ipsum Cæsarem Honorium, alios item quosdam Cæsares, ex Vrbe Rauennam aliquando diuertisse. Extat & ædes Ioannis Baptistæ, cuius Baduarius quidam fundator extitit. At quoniam natio,& stirps eius scriptis minime mandatæ sunt, nos illam ignorare non est mirum. Quid templum Mariæ in portu, quam Petrus quidam peccator Romanæ ecclesiæ Cardinalis erexit ædificijs, ac ornatu sublimem, & alia insuper insignia monasteria, ac basilicas magnificentissime constructas temporibus illis fuisse comperimus, quæ hic nominatim describere longum esset. Ea vero amplissimis condonarunt patrimonijs: Hinc habent Cathedralis huius Vrbis ecclesia,& septem alia monasteria, possessionum ius amplissimarum in Exarchatu Rauennæ, & in omni agro, qui tunc ad Rauennatem spectabat iurisdictionem. Qui quidem ager & exarchatus, ab Apennino monte Picenum inter, & Padum Placentiam vsque & vltra Padum ad Mincij amnis fluenta, in paludes & mare Adriaticum protendebatur. Nam quicquid à Placentinis & agri Papiensis finibus, Padum inter,& Apeninum,ac paludes, stagnaq; Venetorum,& Adriaticum pelagus pertinet ad Ariminum. Quam quidem ciuitatem, & quicquid intra Isaurum,cui fluuio nunc Folia est nomen: Apenninumq;,& Adriaticum mare continetur Rauennati Iuri, & exarchatui subditum fuisse ostendit cõsuetudo iuris, ab exarcho dicendi vsque ad hæc tempora obseruata. Exarchatus autem principatum significat: nam Archos Græce, Latinis Princeps. Extat præterea donationis factæ ab Imperatore Iustiniano ecclesiæ Rauennati pars formulæ, in hæc verba. Sancta mater Rauennas ecclesia, vere mater, vere orthodoxa: cum ceteræ multæ ecclesiæ falsam propter metum,& Principum terrores superinduxerint doctrinam, hæc vero Catholicam tenuit fidem: nunquam mutauit, fluctuationẽ sustinuit, sed à tempestate quassata, immobilis permansit.

HABVIT

HABVIT præterea Vrbs ipsa portum olim insignem ad Classense castellum ciuitati satis propinquum: qui adeo patens, & nauigijs tutus fuit, vt illum Imperatores, ac Reges permulti elegerint, vbi suam classem perpetuo tempore expeditam conseruarent: quæ aut subitis in tumultibus, aut destinatis in bellorum apparatibus, Illyrium, Epirum, Macedoniam, Achaiam, Propontidem, Pontum, Cretam, & Cyprum, directa nauigatione celerius petere possent, quàm si ex vrbe Roma, aut alijs Italiæ littoribus soluissent. Nuper vero portus ipse pene clausus est, vt nedum triremes aut dromones, sed nec scaffam piscatoriam, lembum ve perferat. Cuius quidem rei causam fuisse non dubitamus, Sapis fluuij, & aliorum fluminum, qui portum illum facere consueuerunt auersionem. Nam aliud in mare hostium, quod Geruasium dicitur: multis ante seculis sibi Sapis fluuius effecit. Alij verò ad Vrbem declinantes, Adriaticum mare aliud per hostium influunt. est quidem ignorantibus: & si à maioribus scripta sunt incredibile dictu, vel portum eius magnitudinis, vel oppidum in Classensi loco fuisse. cum tamen, quem diximus portum, moles quædam miræ magnitudinis, ac structuræ, tūc, vt apparet, aquarum fluctibus obiecta, necnon turris illius, quam ad portum illum fuisse legimus, de qua lucernæ noctu portum nauigantibus indicarent, fundamenta nuper reperta nobis euidentissime ostendunt: quam quidem turrim asserit Plinius, omnium maximā fuisse, quas Romanorum Imperij portus alicubi habuerunt.

VRBEM Rauennam adeo nobilem, & præclaram fuisse reperimus, vt illam ab initiò non nisi viri nobiles, & generosi, & qui aliquo eximiæ virtutis splendore essent insigniti, vti fama est, eaque haud tenuis tantum modo inhabitarent: plebeis verò, & cæteris omnibus habitanda loca extra Vrbem designarunt. Hinc Cæsareum castellum, parum ab Vrbe distans, condidere: quod postea etiam muris cinxerunt, quorum adhuc fundamenta uisuntur, vt in eo

artifices perpetuam traherent habitationem. Ex quo quidem oppido Priscianum vinctorem in arte Grammatica eminentissimum oriundum non desunt, qui constanter audeant affirmare. Aliud quoque oppidum ad Classicanum portum, quod Classense appellabatur, vt ibi mercatores conuenæ,& cæteri omnes,qui pro commutandis, emendisque inuicem rebus assidue confluebant, commorarentur, propensius ædificarunt: quod ab Leoprando Longobardorum rege postea deletum fuisse legimus. Ex quibus & si non alia adessent inditia, liquido perspici potest, quæ, & quanta Rauennæ Vrbis nobilitas, potentia, dignitas, & opulentia fuerit. Pictura item quædam tesellato opere facta, quæ spetiosa, & elegans in Beati Martini in cœlo aureo æde, aliàs, vt diximus, ab Theodorico constructa cernitur, tum Vrbis Rauennæ, tum Classensis oppidi antiquam præstantiam indicat. Id opus Theodati regis, qui tunc occidentale obtinebat Imperium, fuisse conijcimus. Quo in loco multa vidimus, quæ & scripta credere difficile nobis erat. In pariete enim, qui ad dexteram est, Rauenna qualis tunc erat in hunc modum depicta est: porta aurea Claudij Tiberij opus qualis nunc extat, propinquam habet insignem Beati Vitalis ædem: magna ex parte nunc integram, Palatij item illius excelsi, quod tanta cura, impensaque Theodoricum ædificasse, Cassiodorus sæpe commemorat, & aliarum ædium, vt in pictura apparet, superbissimarum nullæ iam diu vel minimæ cernuntur reliquiæ. Sed illud in omnibus cernere est admirandum, quòd ad omnes aditus, qui portæ aureæ, & ædis sancti Vitalis bini, palatio autem quaterni erant: nec ligneæ, nec æreæ, nec ferreæ erant valuæ. Sed in ea quam Ducum, Regum, ac Imperatorum iustitia, & potentatus præstabant securitate cortinula, vt apparet aurea, quam Vellum appellare consueuerunt, pro ualuis & foribus vtebantur. Indicant præter picturam arpagiunculi ex ære, qui in summam ostiorum, quæ

Vitalis bina sancti ædem habere diximus, adeo tenues sunt, ut constet eos nihil præter cortinulam sustentasse, In pariete autem sinistro eiusdem Beati Martini ædis Classense oppidum tantis ædificijs ornatum fuisse apparet, ut stupendum sit nulla ipsius fundamenta nullam partem, præter ædem Sancti Apollinaris, quæ adhuc extat insignis, ac Sancti Seueri magna nunc ex parte collapsam, & penè deletam, nec non eius olim portus molem, de qua supra diximus: alicubi uel in silua, uel in uepribus inueniri. portum etiam illum, quem adeo patentem, & nauigijs tutum ostendimus, ac turrim illam maximam pictura ipsa euidentissime nobis ostendit.

SED quales olim Rauenna Vrbs uiros, ac ciues habuerit, in præsentiarum licet ostēdere. Veteres nostri, & natu maiores, aditus, portas, & propugnacula quædam, ex ipsis denominata, summa cura in murorum Vrbis ambitu construxere, vel, vt aliqui tradunt, ædes ibi proprias habuere. Cuius rei aliquæ, quæ nunc extant, portæ, & propugnacula fidem faciunt. Andrianam portam, ut ab aliquibus exordium capiamus, ab Andriana egregia quondam familia nomen traxisse non dubitamus, Anastasiam uero portam, ab Anastasio quodam de Honestis stirpe uetustissima: quæ, sicut accepimus, nobilissima quidem, & generosa olim fuit: e qua clarissimi olim uiri, & omni laude, atque gloria digni prodiere, inter quos fuit beatus Romualdus Camaldulensis heremi ordinis erector. Gazum quoque, ubi olim aditus quidam fuit, & nunc propugnaculum: à nobili, & quæ adhuc in Corneliensi Vrbe præclara uiget, Comitū de Gazo familia. Aliud uero propugnaculum, quod Polentesia dicitur: à clarissima ac potenti quondam familia Polentesia, e qua præstantissimi, & generosi eius Vrbis ciues fuere, à quibus castellum Polentæ conditum fuisse credimus Pusterula turris quædam à Posterula domo, quæ dudum nobilis, & clara fuit, sibi id nomen uendicauit. Alidosia turris, quæ in hodiernum

num tempus Almerici Lidoxij dicitur, siue ab Alidosijs, quæ olim nobilis, & potens habita est familia: nam foro Cornelij ætate nostra multisque oppidis imperauit: siue, ut quidam perhibent, quod uerius esse credo, ab Almerico quodam ex generosa, & illustri dudum Cuniensi familia progenito. Ex hac enim Vrbe eam familiam genus suum duxisse comperimus. hinc nomen sibi turris aucupata est. At ubi in ciues eius Vrbis egregios, virosque præstantes incidimus, non omittendas esse decreui præclaras duas olim familias, quæ non modo eam ciuitatem, sed uniuersam ferè Flaminiam, illustrare ac decorare potuissent: & in primis generosa Trauersariorum domus, quæ genere, opulentia, ac dignitate præstans fuit: & Polentesia gens haud inferior Trauersariæ habita: ex ea nanque fuere qui Vrbem nostram Ariminum: & oppida permulta aliquando ditione tenuerint: Comites item Maluicini: e quibus fuere in re quidem militari uiri perillustres, qui Bagnacaballo, & oppidis etiam quibusdam olim prædominati sunt: ex hac enim Vrbe, & ipsi ortum habuere. Alios complures generosos, & præstantissimos ciues, ac honestissimas quidem familias adducere possem, quæ & nobis eius Vrbis claritatem maximam ostenderent. Sed eas ob claritatem suam publice cognitam missas facere consilium fuit. At quando iacta ni fallor sunt fundamenta, quæ generosam Vrbis uetustatem, amplitudinemq; nobis satis probabiliter insinuant. Nunc locus iste deposcere uidetur, ut ex multis pauca de sanctitate, ac dignitate Præsulum eius Vrbis, & gestis quibusdam dicere uelimus, e quibus Vrbis splendorem, præstantiamque ostendi posse non dubitamus.

De dignitate Præsulum Rauennæ, & eorum sanctitate.

ECclesiam Rauennatem floruisse olim: & mira quadã, ac incredibili sanctitate præstitisse omnes affirmant: ita ut æqualem fere suo tempore post primas sedes non habuisse dicere ausim. Nam martyres, & confessores plurimi ecclesiæ, ut legimus, Rauennati præsiderunt. Quosdam autem eorum à spiritu quidem paraclito, in columbæ specie dignatione mirabili delectos fuisse nemo dubitat: quorum aliqui, licet rudes essent, & litterarum penitus ignari: eam tamen post electionem in uiros repente eruditissimos, & sapientissimos, ac si litteris, & sapientiæ ætate omni eos uacasse contigisset, euasere. Et si eorum uitæ sanctimoniam, si morum grauitatem, si denique gesta percurrere tantummodo velim, immensum quidem uolumen excresceret. Itaque eorum dignitatem quàm breuissime perstringere curabo. Præsul igitur Rauennas metropolitanam quidem potestatem, ac iurisdictionem, super Episcopos sexdecim consueuit habere: quorum hic nomina haud alienum erit interserere. Ariminensem scilicet, Cesenatem, Ceruiensem, Foripompoliensem, Saxenatem, Liuiensem, Fauentinum, Corneliensem, Britinensem, Bononiensem, Mutinensem, Regiensem, Parmensem, Placentinum, Ferrariensem, Adriensem, & Clomadensem. Quos omnes intra Rauennæ Exarchatum constitutos esse uidemus. Ipsum insuper Rauennæ Præsulem, ab Valentiniano Imperatore ornatum fuisse constat palio ex candida lana confecto, quo solus tunc Imperator uteretur: quod quidem superbiæ incentiuum fuisse coniicimus, ut Præsul Rauennas cum Romano Pontifice de principatu contenderet: nam multas inter se, ut legimus, contentiones habuere. Ita ut Rauennas Ecclesia tandem à Pontificis Romani di-

tione

tione ſubtracta prorſus uideretur, Sed poſtea Agathonis Romani Pontificis temporibus, Eccleſia ipſa Rauennas Romanæ a qua, ut proxime diximus, iam pridem deſciuerat, eſt ſubiecta. Theodorus præerat tunc Rauennati Eccleſiæ Archiepiſcopus: quo etiam tempore alter Theodorus Calliopa Exarchus Italiæ erat. Clerum Rauennatem tunc magnum, Is Archiepiſcopus præter quorundam ex prædeceſſoribus morem, ſeuera diſtrictione in bonis moribus continebat, unde maximas in illum inimicitias exercebat, fame autem plane inchoata multis, ac fere omnibus opitulabatur Archiepiſcopus. Sed maior fuit quorundam importunitas, quàm ut illorum ingluuiem luxuriamque potuerit explere: hinc detractiones primum, & ſuſſurationes auditæ ſunt. Auaritiam Archiepiſcopi tenacitatemque damnantium, fame poſtea inualeſcente, ab occulta mordacitate multi proruperunt in apertam Archiepiſcopi, uituperationem: eos tamen, ut potuit largitione Pontifex conatus eſt demulcere. Dies aduenit ſacratiſſima Natalis Chriſti, conuenitque ex more ad ortum Solis Rauennæ populus in Apollinaris æde, quæ in Claſſenſi loco etiam ſpecioſiſſima uiſitur, expectabaturque Archiepiſcopus, qui Miſſarum ſolemnia celebraret: ſed omnis clerus ſeceſſione facta, illũ in Archiepiſcopio deſtituerat. Cum uero Sol iam in meridiem aſcendiſſet, Exarchi opera reductus ad Archiepiſcopum clerus, illum ad martyris eccleſiam deduxit. Qua ſtomachatus indignitate Archiepiſcopus, ad Agathonem Romanum Pontificem ſe contulit, & Rauennatem eccleſiam Romanæ ſubdidit, ut non ultra Romano par foret Rauennas Præſul, quod multi antea dicere præſumpſerant: ſed Rauennas Pontifex, aut qui à clero, & populo Rauennati diligeretur Romam pro confirmatione cogeretur accedere. Cæterum hæc omittamus: nam quædam alia recenſenda locus iſte depoſcit, ut ſcilicet quàm breuius poſſim ſcribere incipiam, per quos fides Catholica Rauennatibus tradita, & primitus inſinuata fuerit,

& quædam

& quædam demum præſulum geſta, quo noſtrum proſequamur inſtitutum. Apollinaris ſiquidem primus fuit, qui fidem Chriſti Rauennæ diſſeminauit, natione ut hiſtoriæ ferunt Antiochenus, græcis uero, & latinis litteris apprime eruditus. Hic poſtquam ab Apoſtolorum principe ordinatus eſt Pontifex, Rauennam nobiliſſimam Italiæ tunc ciuitatem, & multarum metropolim urbium miſſus eſt. Vbi Chriſti fidem diu prædicans, multos ad catholicæ fidei agnitionem perduxit: per quem & dominus ſigna, & prodigia multa oſtendere dignatus eſt: cæcos ſcilicet uidere, claudos ambulare, leproſos mundari, ægros omni ab infirmitate conualeſcere, mortuos denique ab inferis reſurgere faciens. Tandem multos poſt labores ſanctam Rauennæ eccleſiam, & ipſam quoq; Vrbem ſuo quidem martyrio conſecrauit. Quam & eiuſdem uiri meritis præcipuis, præ cæteris omnibus eccleſijs adeo clemens ipſe, & uerè pius dominus Chriſtus inſigniuit: ut poſtquam præſul ipſe ſanctiſſimus corona martyrij laureatus, migrauit ad ſidera, duodeni inſtar Apoſtolorum, per multa quidem annorum curricula duodecim ſibi ſucceſſores ordinarent, non humana electos induſtria, ſed ſuperna potius accitos clementia: nam ſuper eorum capita, demiſſa cœlitus columba, delectos eſſe legimus. Aderitum ſcilicet uirum ſanctiſſimum, Eleucadium philoſophum græcis, latinisque litteris eruditiſſimum, Marcianum, Calocerum, Proculum, Probum, Datum, Liberium, Agapitum, Marcellinum, & Seuerum, qui ultimus fuit præſulum, in quorum electione Spiritus ſanctus diuina quadam prouidentia deſcenderet. Multa uero eius leguntur prodigia, quorum aliqua hic pro noſtra in hunc diuum pietate percurrere, non erit inſuaue. Quodam die dum ſacra Miſſarum ſolemnia uir ſanctiſſimus celebraret, Lectorque, ſiue, ut appellant, Subdiaconus epiſtolam aſtanti populo de more ſolito recitaret, pulpitumque aſcendiſſet, beatiſſimus uir in extaſi repente factus eſt. Miniſtri uero exiſtimantes, quòd à ſomno

fuiſſet oppreſſus, eius latera, ut excitarent contingunt, ille tandem, ut à graui ſomno ſe erigens, quid mihi moleſti eſtis inquit? licet enim præſens hic uobis uiderer, alibi tamen me nuper fuiſſe uelim uos non ignorare. At illi, ubi fuiſſet ſciſitantes: ait in Mutinenſi nuper templo aderam, ubi fratris mei epiſcopi Geminiani ipſius templi Antiſtitis omnipotenti Deo animam commendaui, ibique commoratus donec in ſepulchro corpus conderetur. Ciues autem, ut fidem eorum caperent, ad Vrbem Mutinenſem nuntios mittunt: qui cum ad locum profecti fuiſſent, de die, ac hora, qua beatus Geminianus ex uita migraſſet ad dominum, diligentiſſime ab ciuibus ſciſitantur. At illi, nonne Pontifex ueſter Seuerus eius animam commendauit: & donec ſepulchro corpus traditum eſt, hic moram traxit: & deinde à noſtris repente oculis euanuit. His auditis mox nuncij redeuntes, Rauennatibus hæc omnia renunciauere. Aliud quoque memoratu dignum is diuinus uir operatus eſt. Tantæ quidem ſanctitatis fuit, ut ipſe etiam obitus ſui diem proximum uiderit. Nam celebratis ex more diuinis myſterijs, ſacrum Domini corpus, & ſanguinem cum ſumpſiſſet, ſtola indutus Pontificali, conuocato ad ſe clero, ac uniuerſo populo, de fidei integritate, unanimitate, atque fraterna dilectione prolixius ſermonem habuit: quo finito ad ſepulchrum, ubi uxor, & filia prædefunctæ iacebant, accedens, uiuus ingreditur: & quoniam nimis anguſtum erat ſepulchrum, ſui, & prædefunctorum minime capax, præmortuis iam uxori, & filiæ, ut ſui ſepeliendi locum ſibi concederent, mandat: ad cuius uocem uxoris, & filiæ oſſa quælibet, hæc quidem dextrorſum, illa uero læuorſum ſe contrahunt, & capacem inter ſe medium locum ſanctiſſimo uiro tribuunt. Vbi denique humilis pretioſam Deo animam reddidit. Sed uideo me longius, quàm propoſitum erat, euagari. Permultos alios inſuper ſanctiſſimos præſules eidem maiori Rauennatum tunc præfuiſſe legimus. Quorum aliqui ob eorum uitæ ſanctitatem non omittendi

omittendi sunt: Liberium primo, post Apollinarem XIII. Probum Florentium, alterum item Liberium, Vrsum, à quo templum maius, & in hodiernum Vrsianum denominatum erectum est, columnis marmoreis, speciosissimisque lapidibus, ac uarijs ornamentis, & figuris tessellatis exornata. Præsul enim ipse plebem Dei tunc diuersa per loca uagantem, in ouile unum colligere summopere studuit. A quibusdam postea alijs pontificibus id multipliciter, uarieque decoratum fuisse comperimus: nam altare illud, ac testudinem argenteam, splendidissime, & mira quadam artificum industria exornatam extruxere: ut par illi ullum Italia minime habeat. Omitto preciosa uasa, & alia quædem ornamenta, quæ plurima eam basilicam nouimus habere, Omitto beatorum corpora, compluresque reliquias, eadem in ecclesia reconditas, quæ omnia & splendorem ipsius maximum, & amplitudinem ostendunt. Post Vrsum uero Petrum Petriani templi fundatorem, cui nullum certe tunc templum ædificijs, ac ornatu simile fuisse credimus: in quo & tercenta altaria fuisse leguntur, preciosis lapidibus, uarijs item figuris mirum in modum ornatum auro, item & argento, sacrisque uasculis ualde refertum fuisse scribitur. Quo in templo pictura quædam imaginis Saluatoris erat adeo speciosissima, & Dei filio, dum in carne esset, similis, ut similiorem aspicere posset nemo. De qua hæc ipsa legisse memini. Quidam in heremo pater, dominum toto cordis affectu sæpissime orauit, suæ incarnationis formam, ut sibi dignaretur ostendere, per multum itaque tempus in ea oratione perseuerans: diuino tandem nutu oranti illi, uir candidis indutus uestimentis, & angelico habitu, nocte quadam astitit dicens: Ecce exaudita est oratio tua. Surge, uade in ciuitatem, quæ Classis dicitur, & ibi templum Petrianum quære: quod cum ingressus fueris supra eius templi fores suspice: nam uti optas qualis in carne fui, me pictum in pariete cernes. Qua uisione non parum lætatus, ipse pater heremum

linquens iter aggreditur, & ad eam properat ciuitatem, tendens quo nesciebat. Duo statim ei tunc leones comites fiunt, longa tandem post itinera urbem applicuit. Cum autem templum una cum leonibus ingressus fuisset, eam imaginem diutissime summo studio quæritauit: quam cum tandem inuenisset, pronus in terram cadens aspexit inquiens: Gratias ago tibi Deus meus, qui non spernis in te confidentes, nec mortem desideras peccatorum, sed inuocantibus te exorabilem præbes. Ecce non secundum mea merita, sed tua pro immensa caritate, desiderium seruuli tui dignatus es implere. Iam satiatus sum thesauro cœlesti, diuitijsque locupletatus. Suscipe ergo animam meam Deus, & illam in cœlestem aulam ducere digneris, ut ad cœnam inuitatus agni merear tuum ingredi regnum, & ad tuam sedere mensam. Quibus dictis, inter rugientes ibi leones spiritum Deo reddidit. At leones humum mox ceperunt pedibus scalpere, quasi cuperent diuini uiri corpus sepelire: Pius interea populus accurrit, & fossoria manu tenens, nimio cum timore, ac ueneratione lambentibus eius uiri membra leonibus, & lachrymas, ut potuerunt, quasi fundentibus, corpus ipsum exanime diligentissime tumulauit. Tunc uero leones unus ad caput, alter ad pedes, rugitu magno perstrepentes, atque eorum colla diuini corporis tumulo submittere cupientes, ambo ibi tandem interiere: quos & iuxta beati Viri tumulum sepelire populus ipse curauit. Sed longe nimis spaciatus sum dum Petrianæ ædis dignitatem ostendere cupio. Huic uero Neon successit templi Petri maioris auctor, quod miris ædificijs, ac ornatibus adhuc in Vrbe cernitur. Superantius item fuit, cuius tempore ecclesia Sanctæ Agnetis erecta est. Ioannes insuper uir sanctissimus, qui & angelum uidit, cuius tempore Athila Hunnorum Rex, cui flagellum Dei cognomen fuit, Italiam atroci, & sæuissimo cum exercitu ingressus est: qui cum Italiæ fines penè uastasset, ciuitates, & castella permulta subuertisset, & populorum cor-

pora mucronibus iugulasset, ad oram Rauennatem tandem properanter animum conuertit, vt & illam rapinis, incendijs, ac ferro deuastaret, præparato igitur exercitu, iter ingreditur, & ad eam festinat urbem. Ac sanctissimus præsul Ioannes magnis præueniens fletibus, lamentationibusq; sese orationi dedit, mortem supplex a Deo petens priusquam à perfido, & sæuissimo hoste Vrbem suam opprimi, ac excindi videret. Itaque vir sanctus nocte tota peruigil, suis pro ciuibus ad dominum preces effundere non desinit: fixis in terra genibus, expansisque ad cœlum manibus dicens. Domine Deus, cuius opera inennarabilia sunt, exaudi seruum tuum humilem, & peccatorem: suscipe pijssime Pater orationem meam: & quas pro ciuibus meis fundo, larymæ ad te perueniant. Postquàm vero orationem consumauit, lacrymarum rore aspersus de loco surrexit. Postridie vero in diluculo, vir beatissimus quasi Missarum solemnia celebraturus, stola indutus Pontificali, cum sacerdotibus, & uniuersi cleri pompa publicorum de more votorum, ad Regem Athilam, qui in agro iam Rauennati castramentatus erat, iter accelerat. Rex igitur vbi virum sanctum ad se properantem, & suis cum sacerdotibus, & clericis psallentem vidisset, Tanta diuina fuit prouidentia, vt Regis nota solum ferocitas deposita sit, sed pro sanctissimo viro aduersus alium quemque iam ipse dimicare paratus esset, & quos ante proditurus venerat, nunc defensurus omnino videretur. Ait. Vnde uiri isti candidissimi psallentes veniunt, aut quid sibi volunt? Nunquàm profecto huiuscemodi viros mihi videre contigit, qui niue ipsa candidiores, ac cæteris forma præstantiores existant. Et qui inter eos medius est Angelus mihi certe videtur. Cui adstantes responderunt. Rex inuictissime: Vir iste, quem inter candidatos medium cernis, ad te supplex, & plorans veniam, & misericordiam petiturus accedit. Vtque tantæ Vrbi florentissimæ parcas, & illæsam serues, benignitatem

atque clementiam tuam implorat, rogatq; : Nec enim ignorat plurimum virtutis, ac fortitudinis animi tibi insitum, plurimumq; roboris, & ferocitatis militibus tuis ingenitum esse. Vnde tuo isto ingenti, & validissimo exercitu vnumquodq; oppidum, vel munitissimum expugnare facile possis. Proinde vir iste sanctus pro filijs suis animam effundere male decreuit, quàm perpeti eos rapi, bellorumq; more trucidari. Rex autem cum intellexisset eum velle pro filij suis obire, interrogauit, quonam modo vir vnus tot filios ex se gignere potuisset. Illi vero non ex conceptu carnis, aut sanguine, sed spiritu sibi adoptatos filios esse responderunt: eorum enim curam gerit, salutem custodit, & pro eis oppetere non formidat. Audiens itaque Rex verba huiuscemodi, uehementi admiratione tenebatur, & præ stupore in uerba prorumpere non poterat. At paulo post ad sanctissimum Ioannem conuersus ait: Ecce tibi omnia pro uotis concedo: unum tamen est, quod abs te uolo: Ciues enim tui, ut coniectura assequi possum, multum ingenio, & astutia ualent: nolo ut me fraude aliqua deceptum prædicare queant: Quod mihi, exercituique meo non paruæ ignominiæ foret. Sanctitas enim tua adeo cor meum placauit, demulsitq;, quòd precibus tuis refragari minime possum. Pergito igitur, celeriterque curato, ut confracta muri parte, portisque in terram stratis, mihi, & exercitui liber Vrbis pateat ingressus, per mediam enim urbem transire decernimus, nulli quidem nocere uolentes, nec ullas molientes insidias, hoc ideo constituimus, ne quis dicat, Rauennam demoliri, aut subiugare non potuit, sed ibi cum exercitu suo contritus est, aut terga dedit, & in fugam uersus est. Itaque Rex fidem sanctissimo uiro adhibens, Rauennæ fines omnino egredi pollicitus est. Mox igitur beatissimus præsul ad Vrbem rediens summa cum celeritate de cardinibus portas excuti iussit, murumque confringi, atque aditum Regi patefieri. Sic postera in luce aduentante,

Rauennam Rex ipſe ingreditur cum omni exercitu, ſtratas humi portas equorum pedibus calcans, cui uectes cum clauibus in ſubditæ ciuitatis indicium oblatæ ſunt. Ciues vero magno perculſi timore, Regem formidantes, gementesque lacrymis, & ſuſpirijs cæleſtem inuocabant dominum, Rex itaque procedens ciuitatem abſque ciuium læſione egreditur, cunctis paſſim ciuibus immenſas Deo gratias agentibus, Cæterum ne nimis noſtra protrahatur oratio, hæc in præſentiarum de ſancto viro dicta ſuf.iciant. Succeſſit inde Petrus Rauennas, uir ſanctiſſimus, & litteris eruditiſſimus, qui plures ſermones, ac homelias edidit, Aurelianus, item Eccleſius, is qui templum Mariæ Maioris ædificauit. Poſt hos Vrſicinus, atque Victor, qui altare argenteum in maiori templo, ac teſtudinem illam ex argento puriſſimo, tam ſplendidiſſimam erexit. Maximianus quoque Vir miræ ſanctitatis, qui templi Beati Andreæ fundator extitit, in qua corpus eius reconditum eſſe conſpicitur. Idem etiam Mariæ templum in ciuitate Polenſi, & multa alia templa ſumma religione conſtruxit, qui quidem licet alienigena eſſet, quod nunquam antea cōtigerat, tamen Rauennatem adeptus eſt Pontificatum, & in hunc, ut legimus, modum. Nam cum in templo Polenſi diaconus eſſet, die quodam in horto, uť ſemina iaceret, terram fodiebat, forte autem terram ſubleuans, quoddam uas fodiendo reperit, quod cum aperuiſſet, & aureis nummis refertum uidiſſet, conſilio ſtatim excogitato eo quòd res diu latere non poterat, bouem occidit, euacuatumque eius uentrem, & ſubtulares quales ex hircorum pellibus fieri potuerunt, aureis illis repleri numiſmatibus ſummopere curauit. Reliquam vero theſauri partem Conſtantinopolim profectus, ad Iuſtinianum tunc Imperatorem detulit. Quam Auguſtus cum accepiſſe, poſt gratiarum actiones, an eo plus ibidem fuiſſe diligenter exquiſiuit: at ille nihil amplius, niſi quantum ipſe in ventrem vnum, & par ſotularium

tularium exposuisse. Putauitque Cæsar, quòd de v'ctu corporis, & pedum calciamentis diceret. Interea contigit, vt victor Ecclesiæ Rauennatis Archiepiscopus è vita discederet. Ciuesq; Rauennæ ad Imperatorem, vt pallium postularent, pro electo iam præsule oratores mitterent. Imperator autem, cui animo insedebat, velle beato Maximiano, pro ea quam in se fide demonstrarat parem referre gratiam Legatis præcepit, vt paucos dies expectarent. Moxq; Maximianum virum sanctissimum, à Virgilio Pontifice, qui tunc in ciuitate Patrarum, apud Achaiam residebat Archiepiscopum templi Rauennatis creari, consecrarique studuit. Quibus peractis, dato ipsi pallio, Rauennam misit. Quo cum aduentasset, Rauennatibus eum suscipere nolentibus, apud Basilicam beati Eusebij, extra ciuitatem aliquandiu moratus est. Tandem vero reconciliatis sacerdotũ, ac ciuium animis, maxima cum iubilatione susceptus est. His etiam annumerandus est Agnellus, qui vt conijcio Agathæ templum exædificauit: in qua & postea sepulturæ mandatus est, Petrus item senior, à quo & sancti Seueri templum in Classensi olim oppido ædificijs sublimibus constructum est. Præter hos fuit quoque Gratiosus vir sanctus, multa laude dignissimus præsul, qui plura de Rauennatibus ciuibus, ciuitateque ipsa prophetico afflatus spiritu longe ante prædixit. Multos porro alios præsules Rauennas habuit templum sapientia, moribus, & sanctimonia insignes, quos hic nominatim referre longũ esset, atque id libelli modum excederet. His igitur contenti erimus, si prius tamen duo nostrorum temporum miracula magna quidem stupenda conscripsero, quæ & cæterorum nobis fidem præstabunt, & Rauennatem Vrbem plane ostendent, magis sanguine martyrum & præsulum sanctitate, quam armis semper munitam extitisse. Fuere temporibus Galeotti Malatestæ, Arimino dominantis, qui ad eum profecti dicerent, Vrbem Rauennam ciuibus fere omnibus,

& tyran-

& tyranno Guidone Polentesio ob pestilentiam in agro com morantibus, faciliter ab ipso capi posse. Quod cum audisset, &ab exploratoribus, ita esse intellexisset; haud factu difficile existimans, etiam si ui, atque armis id agendum esset. Ad hoc conficiendum militum quàm maximas potest copias parat, Rusticanorum etiam multitudine non parua ex agris collecta, die constituto, magno itinere, Rauennam petere contendit. O res admiranda, & omnibus sæculis inaudita: cum iam Rauennæ noctu appropinquaret, murosq; conspiceret, & nonnulli iam admotis scalis eos conscendissent, tantam pro mœnibus armorum, atque hominum copiam uidere uisus est, ut non uacuam ciuitatem, sed ut ita dixerim Xersis exercitũ intus esse existimaret: inter quos facibus accẽsis, & ferro accinctos, uidere uisus est beatos Martyres, ac Rauennæ patronos Vrsicinum, & Vitalem. Quibus admodum perterritus exclamauit. Plane ego deceptus sum, atq; in hostiũ manus me proditũ esse conspicio. Nec parui sane faciendum sibi uidebatur, si Ariminum incolumis redire potuisset. Itaq; attonitus è uestigio celeriori gradu, quàm Rauennam uenerat, Ariminum confugit, inq; fuga luminibus captus est, nec multo post obijt. Tres præterea ex his, qui mœnia conscenderant, à Guidone tumultu exaudito capti, laqueo suspensi sunt. Atque eo modo ciuitas ab imminenti periculo, optimi Dei auxilio, & sanctorũ præsulũ precibus liberata est. Aliud præterea facinus referã, magnum, & admirabile, & supra hominum fidem. Paulopost ubi Rauenna sub æquissimum Venetorum Imperium deuenerat, Guido Antonius Mãfredus Fauentiæ tyrannus cũ agresti homine, & quibusdam militibus, qui à Venetis in præsidiũ missi Rauennæ habitabant: de prodenda sibi ea ciuitate cõspirauerat. Cuius facinoris perficiẽdi modus haud inepte inter eos talis excogitatus est. Mitterẽtur siquidẽ primũ cũ rustico homine ad uiginti pedites, qui curru frumenti manipulis onerato abditi in Vrbẽ ueherentur, atq; ipse Rusticus pontẽ cũ iã plane dimẽsus esset, pri

mus occuparet, & in eo simulata currus, uel iugi fractione subsisteret, donec hi milites, qui inter manipulos latitabant, ad portam Vrbis Adrianam, pontemque occupandum desiliissent, Subinde milites coniurati Rauennæ habitantes summo mane intro per vicos eidem portæ propinquos passim vagarentur, mox ad omnem tumultum ad portam ipsam ex altera parte occupandam accursuri, Cæterum quadringenti equites, & totidem delecti pedites, Guidone Benzono duce, cum iam oriri dies uideretur, Rauennæ appropinquantes in loco Toresij ualde Vrbi propinquo latitarent, Vt signo dato, quòd uoce hominis fieri potuisset, ex insidijs ad ciuitatem cursu quidem celerrimo properarent. Conuenerant autem, uti linteo hastæ circumligato, quamprimum Rauennates milites portam aggressi forēt, signum pro mœnibus darent. Postremo persæpe missis nuncijs ad Guidonem Antonium, qui fere per unumquodq: mille passuum de certo itinere militum referrent: sequeretur ipse magna cum ciuium Fauentinorum, & hominum agrestium multitudine, quos eo in agro audacissimos esse cognouimus. Nec profecto dubium erat quin portam, & eam partem ciuitatis, ac forum tenuissent priusquam rumor ad ciuium, ac militum nostrorum aures peruenisset, aut quisquam eorum arma cœpisset. Quod nisi Deus ex alto prospiciens tam immane facinus patrari prohibuisset, quanta illo die cædes, quāta clades, quanta calamitas ciuibus nostris illata fuisset? quando ipsi tyrannidem à qua nuperrime se liberauerant ferre noluissent: & illi e contra armati iam ferme tota Vrbe potiti essent. hoc firmato consilio tandem circiter Idus Iulias dies facinoris conficiendi aduenerat, Dumque omnia parata essent, milites præmittūtur, qui cum Raffanariæ flumen circa vigiliam secundam noctis traiecissent: non ultra progredi, sed aliquandiu ibi morari constituere ea potissimum ratione, quòd non amplius quàm decem millia passuum à ciuitate distarent, & essent loco siluestri, & ab incolarū habitatione satis remoto:

ne forte

ne forte,si ultra progrederentur,aut strepitu pedum,aut hinnitu equorum rē incolis patefaceret. Nec enim ulli dubium est,quin re cognita, longo noctis spatio permulta eis aduersa fieri potuissent. Igitur omnes equis descendentes ibi constitere, Dumque humi quidam requiescerent: alij inuicē con fabularentur: primum equi eorum repente inter eos tumultu exorto, ab ipsis aliquantulum discessere. Dehinc è uestigio quis credere posset cœpere milites, hinc inde per agros uelu ti insani,& amentes uagari,pleriq; armati trans amnem ferri, omnes uulnerari, nec dum uulnerarentur,sentire, nec à quo ictus inferrentur dignoscere,quippe,qui neque sui,neq; rerum suarum meminissent. Itaque omnes ea nocte sine men te huc,atque illuc errauere. Sed cum iam dies exortus esset, cuncti sibi resipiscere uidebantur. Tunc uero unusquisq; sua, & aliorū uulnera cernere,nihil dicere,omnes admirari. Iam uidere potuisses magnam,& admirandam facti atrocitatem, & ipsum Guidonem oculo euulso, & tenui neruo pendente saucium,ac omnes alios mirum in modum uulneratos. Cernere erat habenas,phalerasque equorum immutatas,hastas omnes,ac thoraces confractos,nnllumq; suis, sed alienis inuicem uestibus commutatis,& nobilissimum quemq; sordidissima ueste indutum. Vidisses nanq; Federicum comitem Vrbini pannosa tunica uestitum, in sinu pateras quatuor habentem, quas puero suo dederat post se deferendas. Sed id certe mirabilius fuit, cum multi letaliter uulnerati essent, nulli tamen eorum interiere. Guido itaque Benzonus oculo,quoniam non omnino erutus esse, sed tenui neruo suspen deretur, eo suum in locum reposito liberatus est. Quattuor tantū equos in loco, ubi cōstiterāt,mortuos reperiuere. Multa præterea alia ibi contigere, quæ breuitatis causa prætermittenda censui, quando mihi satis dictum uidetur pro stupenda rei magnitudine. Quæ adeo mihi incredibilis uisa est, ut diu anceps fuerim scribēda ne, an penitus reticēda foret. Atque eo uehementius, quoniam minores nostri,rem istam

secum putantes quasi id fictum,& pro falso iudicabunt. Qui si cogitauerint à quibus ego uiris, nec uno contentus id sciscitatus fuerim, qui huic rei interfuere, profecto existimabunt me magis uera,quàm falsa conscripsisse. At si erunt nostris temporibus, qui minime crediderint, adsunt qui huius rei, & uiri quidem egregij testimonium perhibeant, ex quibus aliquos,qui huic rei interfuere,quoniam clarissimi sunt, nominare constitui. Federicum.s. Comitem Vrbini Principem Firmanum, Colam Antonium equitem Neapolitanum, Raymundum, & Antonellum Nucerenses,Scaramuciam Romanum,& strenuum Guidonem Benzonum,à quorum nonnullis,& permultis item alijs,tum interrogans, tum ipsis ultro prædicantibus diligenter didici: hoc autem tam grande, & certe inauditum miraculum optimi, & maximi Dei potentia factum esse, quis dubitet, & beatorum Martyrum, præsulumque nostrorum auxilio contigisse? Profecto postquã ad aures meas ea peruenerunt, Archiepiscopi Gratiosi prophetia sæpissime uenit in mentem:cuius ista sunt uerba.Rauenna Vrbs nequaquam ab hoste capieris:uerum paulatim destrueris inuidia. Ideo nunquã compertum est, uel ui expugnatam,uel proditione captam fuisse,nisi omnibus, aut maiori ex parte ciuibus sese dedentibus. Nam Theodoricus Gottorum Rex, licet ducenta millia armatorum haberet,& eam triennio obsedisset: tandem urbe nequaquam potitus est,nisi icta pactione cum ciuibus,& Odoacro. Sed de præsulum sanctitate hactenus: nunc autem uetustissimas quasdam inscriptiones, & epigrammata, quæ marmoreis in lapidibus cernuntur, quia antiquissimam illam eruditionem, & nobilitatis uestigia præ se ferunt: hic interserere non erit iniucundum,licet in calce operis omnia ordine quodam apponere statuerim, quæ non paruam Vrbis nostræ dignitatem, ac uetustam excellentiam ostentant. Omitto tamen quas dixi litteras ad portam Auream incisas: sat est enim illas semel commemorasse. Aliæ quædam inscriptiones pluribus in locis repe-

cis reperiuntur: & in primis apud diui Petri ædem marmoreo in ſepulchro inſcriptio vetuſtiſſima.

Flauiæ Quinti filiæ Salutari coniugi rariſſimæ, Lucius Publicius Italicus decurio ornauit, & ſibi viuus poſuit, hic Collegio Fabrum militiæ Rauennatis, ſextertios triginta millia non viuus dedit, ex quorum reditu quotannis Decurionibus Collegij Fabrum militiæ Rauennatis in æde Neptuni, quam ipſe extruxit die Neptunaliorum præſentibus ſportulis denarij bini diuiderentur æde decuriæ vigeſimæ octo ſuæ, denarij centeni quinquageni quot annis darentur, vt ex ea ſumma ſicut ſoliti ſunt, arcam Publiciorum Flauiani, & Italici filiorum, & arcam, in qua poſita eſt Flauia Salutaris vxor eius, roſis exornent de denarijs vigintiquinque, ſacrificentq́;, ex viginti ſextertijs, & de reliquo ibi epulentur, ob quam liberalitatem, Collegium Fabrum militiæ Rauennatis inter benemeritos quotannis roſas Publicijs ſupra ſepulchrum,& Flauiæ Salutari vxori eius, mittendas ex denarijs vigintiquinque, ſacrificiumq́ue faciundum de viginti ſextertijs per Magiſtros decreuit.

IBIDEM etiam in porticu exteriore marmoreum ſepulchrum extat, in quo clariſſimi Poetæ Dantis, Aligerij corpus ſitum eſt, cuius epitaphium, quòd ſibi mirum compoſuit, in ipſo marmore inciſum tale eſt.

Iura Monarchiæ ſuperos Flegethonta, lacusq́;
Luſtrando cecini, voluerunt fata quouſque.
Sed quia pars ceſſit melioribus hoſpita caſtris,
Auctoremq́; ſuum petijt fœlicior aſtris.
Hic claudor Dantes patrijs extorris ab oris.
Quem genuit parui Florentia mater amoris.

Alio in ſepulchro, apud ædem S.Ioannis Euangeliſtæ.

AVRELIAE materrianæ coniugi incomparabili, quæ vixit annis mecum uiginti duobus, ſine vlla querela. Aurelius liberalis maritus.

Item in eo loco.

Sergia Olympias sibi, & Lucio Sergio Ruffo filio, & Lucio Caltilio Tespio. hoc monumentum hæredes non sequitur.

Ad ædem sanctæ Agnetis.

Diis manibus, Aulus Fabius, Onesimus viuus fecit sibi, & Martiæ Nymphæ coniungi optimæ.

Apud ædem Cathedralem.

Avreliae Matidiæ, Marcus Aurelius Iustus, & Aurelia Marina, sorori, & infanti dulcissimæ, bene merenti posuerunt.

In eadem æde.

Bonis manibus Aulus Suuius, Marinus sibi, & coniugi suæ, Aureliæ Theoderæ dulcissimæ feminæ viuus posuit.

In Ecclesia sancti Apollinaris, in Classe.

Diis manibus Valeriæ Didiæ, Valeria tertia matri pientissimæ.

In sacrario eiusdem ecclesiæ.

Caivs Iulius, Prisci vixit annis sex, mensibus decem, diebus octo, Iulius germanus armorum custos, & Valeria Marciana parentes.

In

In porticu eiusdem ecclesiæ.

PVBLIVS Aelius, Cissus sibi, & Ligariæ Ammiadi viuus posuit, in agro pedes quindecim, infra pedes viginti quinque. Hic locus hæredem non sequitur.

COMPLVRA alia epigrammata, & inscriptiones hinc inde integræ, sed plures confractæ reperiuntur. Quæ & singulatim referre longum esset, sat erit de multis hæc pauca adduxisse, quæ nobis abunde maximam Vrbis vetustatem insinuant, plerasque aliàs, vt suis in locis reperiuntur in fine libri scriptas collocabo. Sed nec illud Herculis cœlum collo ferentis simulacrum, adhuc magna ex parte integrum, quod vario olim delusa errore gentilitas, pro numine coluit prætermittendum censui. Mirabile quondam, & præclarum, vt plane constat opus, ab eo etenim quædam Vrbis regio etiam in hodiernum tempus Herculana denominatur. Hunc quoniam de sanctitate, dignitate, ac Vrbis vetustate nostræ satis dictum videtur. De vastatione deinceps explicandum esse existimaui.

DESIDERII SPRETI RAVENNATIS

De Vastatione Vrbis Rauennæ.

LIBER SECVNDVS.

VAMPRIMVM ciuiles discordiæ, ac bella intestina exorta sunt, Vrbs ipsa Rauennæ, quæ, vt ostendimus, florentissima fuit, uastari, & quodammodo ruere cœpit. Nam ut inquit Salustius, Concordia res paruæ crescunt, discordia maximæ dilabuntur. Vrbs etenim Rauenna, ut supra commemorauimus, generosis olim ciuibus ornata, ac illustrata fuit, Quos cum ex opulentia, atque otio, ut accidere sæpe uidemus, auaritiæ, ac Imperij cupido inuasit, sese omni iniuria, atque contumelia assidue uexare, ac lacessere cæperunt. Hinc cædes, atq; rapinæ, hinc nefanda facinora, ac horrenda scelera patrari. Moxque ciuitas in deterius prolapsa est, & in hanc, quam dicturi sumus uastationem, ac miserandam solitudinem deducta est. Quibus quidem de rebus succincte dicere aggrediar, non longe exordia repetens, sed recentiora quædam, & nostris magis propinqua temporibus. Tra-

uersarij

uersarij igitur, ac Polentesij eius Vrbis potentissimi ciues fuere genere, opulentia, ac uiribus insignes, & præditi, qui cum inter se ob principatum dissiderent, armisque contenderent, alteri alteros ex Vrbe eiicere conati sunt. Hinc ab eis factiones non paruæ aliquando in ciuitate suscitatæ fuere. Contigit uero nonnunquam, ut Trauersarij, Polentesios, & quosdam factionis eorum ciues eijcerent, quosdam captiuos efficerent, nonnullos etiam interimerent, ædesq; plurimas euerterent, atque Vrbe tandem audacissime potirentur. Idem quoque in Trauersarios aliquando à Polentesijs factitatum est, qui uictores facti, urbem etiam aliquandiu tenuere. Quo effectum est, ut alternis fortunæ uicibus nunc hi, nunc illi honores, dignitates, magistratus Vrbis cōsequerentur, plebem uero, & reliquos ciues largitionibus profusis, ac impensis immoderatis allicere enixissime studebant: multos subleuare, & alere plerosque tum nobiles, tum plebeios beneficijs sibi deuincire. Quibus audaciores facti, summam dominationis facilius obtinere posse arbitrabantur. Cæterum Ostasius quidam equestris ordinis ex Polentesiorum familia, uir ad omnem rem, & facinus promptissimus, tanta discordiarum semina iacta perspiciens, Vrbem ipsam per tyrannidem occupare non dubitauit, ut pro eius arbitrio, atque libidine solutis legibus ciuitatem regeret, Itaque effecit, cui deinceps in tyrannide successere Bernardinus Pandolphus, & Lambertus fratres eodem Ostasio progeniti, ab ipsoque Bernardino, Guido genitus, à quo alter Bernardinus, alterque Ostasius Oppizo, Aldrouandinus, Azo, & Petrus, & ab Oppizone Ostasius omnium nouissimus, qui quidem Rauēnæ Vrbis dominationem perpetuo annis iam centum, & quinquaginta tenuere: tot.n.ab Ostasio primo in eam usque diem, qua Ostasius hic ultimus eiectus est, connumerantur. Quos tametsi ab initio dominationis modeste, humaneq; Vrbi quodā modo imperaturos esse oēs iudicarent, tamē adeptum post dominium quædam

eos ob dominandi cupidinem ſuſpicio, ſæuitia, atque crudelitas inuaſit, ut ſub ipſis quidem, ut ita dixerim, ne oſcitare quiſquã auderet, cum libere dominari cœpiſſent, nobilitas omnis perterrita, & uehementer perculſa eſt. Siquidem ciues uniuerſi, qui tunc in Vrbe pollebant, comminutis eorũm facultatibus, atque potentia, aut in uincula coniecti, aut proſcripti fuere, Complures etiam nobiles, ac ſpectatæ familiæ in exilium actæ ſunt: quarũ aliquas hic referre haud alienum putaui, Exularunt nanque Honeſti, Trauerſarij, Bichi, Pochepenni ex Ghecijs, & Saxis, aliqui, Geruaſij, Frixij, atque Genarij: omnes quidem egregiæ, honeſtiſſimæque familiæ, Permulti etiam præſtantes, & generoſi ciues ab ipſis Polenteſijs tyrannis ultimo ſupplicio ſunt affecti, e quibus recentiores quoſdam recenſebo, ut eos omittamus, qui in initio, & progreſſu dominationis eorum interiere, quoniam non omnium memoria ad ætatem noſtram uſque peruenit. Egidius ſcilicet Martellinus iuriſconſultus. Arardus Spretus egregius, & præſtans ex noſtra familia uir, Nicolaus Tuduranus, & Gulielmus Mongardinus, omnes certe uiri optimi, atque ſapientes. Nec aliã certe ob cauſam iſti ab Oppizone Polenteſio diuerſis temporibus ſunt trucidati, niſi quia illi nimis ei ſapere uidebantur. Pleroſque alios ornatiſſimos quidem ciues enumerare poſſem, quos ea uis tyrannica, uel proſcripſit, uel interemit: ſed eos ne longior eſſem miſſos facere conſtitui. Denique, ut paucis abſoluam, tanta tyrannos illos dominandi cupido inuaſit, ut non modo in alienos, uerum etiam in ſe ipſos plurimum ſæuiſſe compertum habeamus. Nam Pandolphus, & Lambertus, uti accepimus, in oppido Ceruia, cui tunc dominabantur, Bernardinum fratrem natu maiorem in carcere uinctum tenuerũt, A quo tandem cum exemptus fuiſſet, eoſdem & ipſe, ut par pari referret, in uincula coniecit. Guidonem uero gnati proprij perpetuo incluſum carcere damnarunt. Oppizo autem, quo liberiore, ac ſecuriore Vrbis ditione potiretur, Aldro-

uandini germani mortem: cæteris iam extinctis fratribus nefandissime procurauit. Proh facinus: nihil acerbius, nihil immanius, nil deniq; sceleratius facere potuissent, quàm se ipsos, & fratrem frater, & patrem filius, cæca libidine, & cruentis manibus trucidare. Quædam insuper alia nostra hac ætate in ipsius Vrbis perniciem, ac interitum contigerunt, quæ haud arbitror omittenda. Ostasio nanque, quem proxime nominauimus, huic almæ ciuitati nouissime imperante: Nicolaus Picininus, qui pro Philippomaria gentium armigerarum dux, & moderator erat: eiusdem forsan Principis iussu e Liguria mouens, cum ingentibus equitum, peditumque copijs, traiecto Pado per agrum Bononiensem Rauennam uenit, eamque obsidere constituit. Quare ad Ostasium primo, & Rauennates Legatos mittens, certam ab eis pecuniæ quantitatem expetere simulauit, quæ si non exhiberetur, bellum indixit. Tandem cum in tela, ac sagittas, & alia huiuscemodi, quibus se uiriliter tuerentur potius se expositituros, quàm in decore, ac uiliter quicquam sibi daturos esse, per Legatos intellexisset, cogitauit Vrbem ipsam si modo efficere potuisset, expugnare. Igitur non ultra cunctandum ratus, cum exercitu per casas agri Rauennatis euolans permulta, ut ita dicam, uinaria uasa ad portum Rauennatem, qui in mare ducitur, supra amnem afferri iussit, & lignis inter se quàm firmissime colligatis, ac desuper compositis, pontem ualidum constituere, ac in flumen demittere curauit. Itaque totis uiribus transire conatus est in insulam Palazoli, ultra ipsum amnem sitam loco satis tuto, & non parum munito: nam ipso amne, mari, Pado, ac fossa quadam ex paludibus in Padum deriuata, ipsisque paludibus cincta est, quæ difficillimum sibi præstant ingressum. Facile enim ciuitatem opprimi, ac uinci posse arbitratus est, si eam insulam, in qua iumenta, boues, & cætera animalia, quibus Rauennates maxime abundant, tuta, & ab hoste secura seruantur, occuparet. Tamen nisi aduersante fortuna, nostri

ipsi, qui hostibus uiriliter obstabant, cessissent, non ita facile pontem demisisset, resistentibus e medio amne ratibus armatis Venetorum, quibus nobilis, ac præstans uir Maphæus Molinus tunc præerat, nonnullis etiam peditibus duce Antonello de Tolentino, quorum uirtutes, & uirili pugna, hostes ita perculsi, ac perterriti fuerant, ut ad ipsum amnem non sine metu pugnare contenderent, Sed in Mariæ monasterium, quod ibi insigne cernitur, se recipientes, illud sua pro tutela seruabant. Accidit autem casu quodam, ut Maphæus Molinus, in cuius manu omnis ferè salus nostra tunc reposita erat, dum strenue ageret, hostesque ualde reprimeret, tum machinarum ictibus, tum telis, & alijs e ratibus ipsis in hostem submissis, ignem machinis ministrans, incendio in eum uerso totam fere faciem ureret: quo euenit, ut ea pugna relicta, sibi medendi, ac reficiendi gratia se in ciuitatem reciperet. Reliqui etiam, qui eo duce hostibus obstabant, perterriti nulla ui fugati in Vrbem retrocessere. Antonellus uero, qui ex ripa fluminis hostes ualido impetu reprimebat, Maphæo excedente ab hostibus ponte in flumen demisso, suis cum peditibus ueloci quidem cursu ad ciuitatem properauit. Hostes igitur ponte demisso in insulam con uolauere, & eo loco occupato per totam insulam, & usque ad portam ciuitatis, quæ Anastasia dicitur, uagari, ac discurrere cœperunt: quicquid uel hominum, uel iumentorum obuiam fuit, rapientes. Interea magnanimus dux Estorgius Manfredus, qui cum Nicolao tunc militabat, ducentis cum equitibus Bagnacauallum oppugnaturus proficiscens illud Nicolai ope, & consilio, cæteraque Rauennæ oppida, incolis tamen sese dedentibus nulla ui, nulla etiam pugna suscepit, & suæ ditioni subdidit. Ostasius igitur ciuitate Rauenna ab hostibus obsessa, afflictisque rebus Legatis ad Nicolaum missis rem cum eo componere studuit. Summa rei hæc fuit: ut libere Ostasius ciuitati dominaretur, Ducisq; mediolani tutelæ, ac commendationi subijceretur. Venetos

uero,

uero, quorum tutela tam diu Polentesij seruati fuerant, eijceret, hostesque infensos iudicaret immemor paternæ iussionis: Mandauerat enim sibi pater, ne à Venetis unquam dissentiret. Tria etiam millia denariorū aureorum sibi idem Nicolaus enumerari, tribuique ob Ostasio pactus est, non abiturus, nisi receptis. Nec mora fuit ea inita pactione illorum partem e manibus ciuium, ac rusticorum extortam, partem ex ipsius Ostasij pecunijs ad Nicolaum mitti. Pepigerant etiam, ut oppida, quæ nuper ab Estorgio capta diximus, restituerentur: sed id minime effectum est Estorgio resistente. His itaque gestis Ostasius forte quibusdam nuntiantibus audierat, quòd ciues regno priuare, eiicere, & alium sibi Principem præesse optarent. hæc prudenti, ut erat animo secum uersabat, Nonnullisque accersitis ciuibus coram affatus paucis interrogauit, an se, an alium sibi Principem præesse affectarent, idque sibi, ut palam, & aperte dicerent, iussit. Ita ut imperium sponte quodammodo renuntiare uideretur, sed ciues sua quadam innata mansuetudine id quod ab Ostasio dictum erat, libenti animo accipientes, vt eum Principem denuo confirmarent, facile consenserunt. per id uero tempus Nicolaus haud segnis, & otiosus fuit: sed ad alias Flaminiæ ciuitates, & loca exercitum ducens, Rauennæ nonnullis delectis peditibus in præsidio relictis Forum Liuij primo à ciuibus sese Antonio Ordelaffo subiicientibus inde Forum Cornelij, ac Bononiam Vrbem præstantissimā, & oppida permulta in suam potestatem, & ditionem redegit. Sed institutum nostrum prosequamur. Ostasius parentem, & alumnam suam illustrissimam scilicet Venetorum celsitudinem, à qua tam diligenti cura, & paterna fuerat dilectione tutus, deserens Philippo Mariæ, ac Nicolao Picinino, quem non nisi hostem etiam infensum antea nouerat, adhæsit, Id sibi longe profuturum confidens: sed eum sua fefellit opinio. Postea itaque imagines, ac picturas omnes Sancti Marci, & alia praeclara Venetorum insignia, quæ

Rauennæ

Rauennæ multis in locis ob ciuium omnium in eam inclytam Venetorum dominationem obseruantiam picta, & impressa erant, ex omni parte deleri, & anguem illum tortuosum publicis in locis pingi studiose curauit. Incredibile uero quidam accidit. Nam Ilarius quidam Parmensis carpentarius incola Rauēnæ, cum sponte sua imagines, ac picturas ipsas ex omni loco dirimeret, & propria manu deleret, repente omni cum prole sua uita excessit. Eius igitur draconis præsentia perinde, ac alicuius teterrimi hospitis, abhominabilisque prodigij mox pestiferi ciuilium simultatum, discordiarum, seditionumque ignes, per totam ferme ciuitatem incensi sunt, Ita prioris mansuetudinis, ac humanitatis obliti fuere, ut non amplius Rauennates, sed raptores homicidas, ac seditiosos homines posses appellare: non omnes quidem, sed plebeios quosdam, & abiectos homines, qui malo huius Reipubicæ nati fuerant. Cum hi uiros quidem optimates, ciuesque præstantes per omnem iniuriam, atq; contumeliam continuis insidiis uexarent, quæque ad Reipublicæ, ac ciuium pernitiem, & interitum pertinerent, omni studio, omnique conatu molirentur, & agerent: nulli rei magis studentes, quàm ciues, & uiros bonos perturbare, quosdam eiicere, quosdam necare, quosdam uarijs contumelijs lacessere. Per dies, noctesque furta, rapinæ, & reliqua permulta malefacta patrabantur. Omnia per libidinem, & animi intemperantiam eis agere licebat. Quid agerent, quo se ciues optimi uerterent minime sciebant: hac etiam tempestate pemulti nobiles uiri, & alij complures crudeli nece periere: quorum hic necem interserere non erit incongruū, nec à re nostra alienum. Rustici quidam è manibus, quorum idem Ostasius pecuniam, de qua supra diximus, tum maxime extorquere studebat: armata ad forum manu procurrentes: ubi de solutione contenderent, ac recusarent, repente è foro fugati ad proprias domos festinare cōpulsi sunt. Inde nonnulli in carcerem coniecti manibus, ac pedibus

uincti,

vincti, nonnulli, & laqueo suspensi uitam finiere. Ioannes item, cui Malafera agnomen erat, hostis interea habitus: sed quid in patriam egerit, aut molitus fuerit, non satis comi pertum habeo, non contenti, quòd in patibulo obiisset, eius etiam carnē quàmsæuissime dilaniarunt. Cum hæc esset con ditio rerū, ciues nonnulli, quorum è numero fuerunt, Opizo Munaldinus, Franciscus eius frater, Matthæus Balbus, Iacobus Tombesius, uiri optimates: & quidam alij pendenti ciuitatis ruinæ forte succurrere statuentes clam ad Illustrissimum Venetorum Senatum mittunt, sibique tradere ciuitatem paciscuntur. Tempus quidem, & modum ad rem patrandam constituunt. Per id tempus Ostasius, & ciues permulti à ciuitate ob pestem, quæ illam tunc ualde urgebat, aberant. Re igitur per hunc modum constituta, quingenti delecti pedites nauibus uecti Rauennam in portum Pirotoli eiusdem Senatus iussu mittuntur, ad hanc rem quàm maxime perficiendam: hæc autem, & inter ciues ipsos summo fuerant consilio prouisa, ut inde nocte pedites mouerentur, & ad ciuitatem accederent, perpauci quidem in occulto sub portam ciuitatis, quæ Anastasia dicitur, collocarentur. nam prima luce ea porta reserari consueuerat. Reliqui uero omnes in Mariæ, ut appellant, in rotundo monasterio eidem portæ satis propinquo, in insidijs consisterent, donec perficiendæ rei tempus aduentasset, cum eis erat Franciscus ipse, de quo diximus, factum accelerans, Intus uero ad portam quidam ex ciuibus ipsis adessent: ut cum porta iam plane aperta foret, utrinque præoccuparetur: qua capta pedites ciuitatem ingressi, tum terribili, atque repentino tubarum sonitu, tum uocum clamoribus pro inclyta se Venetorum celsitudine aduenisse significarent. Haud dubium erat, quòd ciuitatem summa pace in manu habuissent, ob fidem integram, ardentissimumque amorem, quo eidem Imperio Veneto Rauennates deuincti semper fuere. Verum peditibus ex portu iam dicto ad ciuitatem nocte properantibus, rustici

quidam

quidam egressi ciuitatem, ut ligna ex pineto plaustris importarent obuiam fuere, quibus non sano consilio prætermissis, unus ad Ciuitatem diuerso properans itinere, pedites præuenit, hostesque adesse nunciauit. Per hunc modum res prodita est, & suum omne consilium irritum fuit. Sed cum dies illuxisset, rem hoc modo experiri statuerunt, mœnijs ciuitatis appropinquantes, ciues, qui pro mœnibus stabant, uocarunt, atque eorum unus, qui cæteris præerat uerba faciens: Quid aliud, inquit, cupitis Rauennates, quàm quod saluti, & amplitudini uestræ conducere potest facile consequi? Nos introducite, qui pro Illustrissimo Venetorum Senatu uenimus, Accepturi enim estis proculdubio quicquid pro salute ciuitatis, & uestra concupiscitis. His uerbis nil aliud responsum est. Sed cum significaretur Venetos adesse, tum ad portam, tum ad forum, Oppizo, & cæteri, qui rem animo gerebant, concurrere, dumque in foro conuenissent, in sequenti ciuium corona, ita palam exorsus est Oppizo. Audio, inquit, uiri optimi quosdam pro inclyta Venetorum celsitudine extra urbem prope mœnia adesse, qui non nisi salutem nostram, & ciuitatis amplitudinem expetere uidentur, Suadeo itaque eos absque mora in Vrbem admitti, ac introduci debere, & iustissimo nos Imperio subdere. Sciebat enim eos, qui tunc in foro conuenerant, id nequaquam moleste fere: sed libenter, ardentique animo suis uerbis assentire. Nec eum certe sua fefellisset opinio, nisi unus omnibus alijs tacentibus, non dicam respondisset, sed stricto gladio comminatus esset, Neque certe fuit alius, qui in tanta ciuium frequentia illius sententiam improbaret: his ita factis, dictisq; cœtus omnis è uestigio solutus est: & suos quisque lares petere festinauit. Nec fuit qui hanc illius sententiam, uel ex coniuratoribus comprobaret. Oppizo autem cum iam manifeste cerneret, omnia in caput suum agi: ciuitatem egredi decreuit, & huic tam imminenti periculo cedere. At pedites, & Franciscus Monaldinus,

cernentes

cernentes suum omne consilium frustrari, etiam abire statuerunt. Cumque Oppizo iam tenui iuuenum manu stipatus abiret, & Cesenam uersus iter faceret ingruentibus tenebris apud roncum agri Foriliuij cum suis omnibus hospitio se recepit. Ibi nocte cum plane iam res ipsa uulgata foret: à rusticis quibusdam captus suspitionis dumtaxat proditæ urbis gratia, uinctusque Forumliuij ad magistratus diligenti custodia ducitur. Ibi uero minis, & tormentis compulsus coniuratos, & rem omnem detexit. Nec mora fuit, quin per nuncios hac de causa missos Ostasio omnia significarentur. Qui nulli rei magis studuit, quàm coniuratorum reliquos in asperrimum quidem carcerem detrudere, Matthæum primo, deinde Iacobum, cuius tamen captura longe nimis remorata est. Nam is ubi Matthæum carcere detentum intellexit, omnibus modis tentauit effugere. Tandem apud lares homecioli latitans, in quibus se nouissime receperat captus est, in uinculaque coniectus. Variis deinde ambo cruciatibus affecti, Alter licet, & manibus carnificum sumpta ueneni potione euaserit, tamen in exilium exactus est, Alter uero impie necatus è uita decessit. Oppizo autem, quem ad Liuienses ductum esse diximus, magno quidem auri pondo redemptus est. Sed impiorum profecto manus non effugit. Nam Ioannes Pisagnolus, qui & à patria exul erat, & cum eo simul Venetijs cohabitabat, sua uel animi malignitate, uel Ostasij suasione, incautum eum repente adortus interemit, cuius certe facinoris satis dignas pœnas pertulit. Hac etiam tempestate Iacobus Raisius Eques, ac iuris interpres, & ciuis profecto præstantissimus, qui apud Ostasium quorundam uoluntates reprimere forte conabatur, & consilijs obsistebat trucidatus est: Quodam enim tempore dum ex atrio Ostasij medius inter optimos uiros Guelsum physicum, & Petrinum Melium domum primis tenebris repeteret: aliqui in foro præoccupatum, ac seiunctum strictis

 ensibus,

ensibus, & compluribus quidem uulneribus percusserunt. Maruelus etiam rusticus hoc tempore culpatus, quòd cum hostibus sensisset, & de porta ciuitatis cum Francisco colloquium habuisset: ista ui tormentorum confessus se nocentem, crucis pœnam subijt, uitamque finiuit. Sed postea compertum est nedum id effecisse: sed nec quidem excogitasse, tum id asseuerante Francisco, tum alijs, qui patriæ tunc hostes sunt iudicati. Per id tempus Martelinus ciuis optimus in carcere conclusus: orta suspitione, quòd cum Venetis sentiret, Propterea, quòd tunc classis quædam è Venetijs in portum Sapis aduenerat. Varijs ob id tormentis agitatus est: Sed nihil eum in patriam machinatum esse postea compertum, & tamen è patria, domoque exulauit, pauloque post diem suum obijt. Præterea Baptista Ioannis Picinini uir in Vrbe opulentissimus in suspitionem deuenit uel, quòd grauiter Ostasij dominationem ferre uideretur, uel eo, quòd Ioannes eius natus ardenti deuotione Venetis dedictus esset, & eorum partibus faueret, quem & patriæ hostem pridem iudicauerant, exilioque damnauerant, Non multo post relegatus, & ad Franciscum Picininum, Nicolai filium armorum Ducem apud Castellum Sancti Petri agri Bononiensis missus est magno cum uitæ, & fortunarum suarum periculo, Franciscus uero præter spem, & multorum expectationem eum benigne suscipiens incolumen seruauit, atq; accurate effecit, ut tute posset patriam, & lares proprios habitare. Longus autem esset sermo si cuncta enarrare uoluerimus, quæ in interitum, & pernitiem Vrbis, ac ciuium eo tempore patrata sunt. Satis erit de multis hæc pauca collegisse: quibus & temporũ, & rerum conditio non obscure patere potest. Acerba certe est huius tẽporis memoria, & res tũ auditu horribilis, tũ uisu crudelis. Quis nostrũ non ingemuit? Quis non arsit dolore: cũ sane nesciã quid acerbius, quidue luctuosius Vrbi nostræ eã in tẽpestate potuerit accidere. Sed de uastatione satis: Nunc de instauratione dicendũ uidetur.

DESI-

DESIDERII SPRETI RAVENNATIS

De Instauratione Vrbis Rauennæ.

LIBER TERTIVS.

VANQVAM ea quæ superiori scripsimus libro, pro singulari nostro erga patriam amore nonnihil animum conturbarint, illa me tamen ratio consolatur. Quod si res tunc aduersas Vrbs nostra perpessa est ea tandem mala ad extremum præsti terunt, ut Ciuitas ipsa, quæ longissimo tempore sub Polentesiorum tyrannide desolata, inculta, ac vastata, mœstaque, ac lugubris iacuit, sub mitissimum demum, & augustum Venetorum Imperium diuino quodam munere ueniens priscas uires restauraret, Ac illorum nunc oblita temporum magnopere lætetur, & plaudat: Nam cum ea esset infœlix,& misera conditio rerum,statuere ciues nonnulli Venetorum partibus fauentes Vrbem hanc nostram è manibus Ducis Mediolani, ac eius Imperatoris Nicolai Picinini, penitus eripere, & eorum memoriam è Rauenna delere. Ciuitatem vero, & Ostasium inclitæ Venetorum cel-

ſitudini, ſuæque protectioni commendare. Hanc rem cum Nanne Carlono Veneto ordinis plebei uiro optimo, qui tūc Rauennam mercator frequentabat, & ob hoc forte ab Senatu miſſus fuerat, communicauere. Is autem cum eſſet fidei integritate Venetis notiſſimus nobis autem ſumma beniuolentia coniunctiſſimus ad eam rem peragendam multopere ſuadebat, hortabaturque. At ubi de re collocuti ſunt, qui negotium animo gerebant, accerſito uiro Nobili Donato Donato, qui eiuſdē incliti Senatus ratibus præerat armatis, & de induſtria eo miſſus: portui Rauennati cum eo Nanne immorabatur, per portam Anaſtaſiam extenſo Sancti Marci uexillo populo annuente, ac uocante eos introducere feſtinarunt, & ad forum procurrentes magna omnium lætitia ſuſcepti ſunt, tum glorioſum Sancti Marci nomen ore uno inuocantes iubilabant omnes, lætabantur, & exultabant. Sono, fidibus, & cantu reſonabat aer: Poſtea uero tanta tranquillitas, tanta quies uniuerſæ mox ciuitati influxit, ac omnes è prioribus odijs, & furoribus, ad pacis, tranquillitatiſque amorem traducti ſunt, ut neſciam, an beatius Fœliciuſque uiuere potuiſſent, nec multo poſt æquiſſimi ab Senatu magiſtratus Rauennam delegantur, Quorum ſumma iuſtitia, & æquitate recte omnia gubernarentur. Iam omnia legum rigore, omnia more maiorum, omnia ex equo, & bono procedebant, Iamque nocturni omnes, ac diurni metus aberant: quippe illorum uirtute præcipua, atque opera ſimul, & humanitate tota ciuitas conquieuit. Id quoque perpetuum ſane fuiſſet, niſi uehemens quædam ingruiſſet ſuſpitio, quæ maximam populo dubitationem peperit. Quare effectum eſt, ut pro ſingulari, atque unica medela, qua tam peſtifer morbus curaretur à Senatu miſſus eſt magna cum celeritate equeſtris ordinis uir ampliſſimus, ac magnis in rebus ſpectatiſſimus Iacobus Antonius Marcellus, qui tunc temporis in exercitu Romani Pontificis Venetis confœderato in romandiolæ finibus apud Reuerendiſſimum

Aquileum Cardinalem Sanctæ Sedis Apostolicæ Legatum à latere Senatus Veneti erat Orator. Cur autem hic Marcellus tantæ, & auctoritatis, & gloriæ uir à tam ardua exercitus illius prouincia reuocatus, ac tanta cum celeritate nostram in Vrbem uenire coactus sit causa extat quippe quum uideretur uti solitum, ac pernitiosum consilium non segregabatur à Ostasio Principe, quin ei potius in dies augebatur cupiditas, ut se in pristinũ statum uendicaret, ac iterum Mediolanẽsium Duci dederat se hac igitur de causa, uel potius, quod vulgo creditur diuinitus boni communis causa, quod in huius rei calce latissime patuit, hæc suspitio populi animos huius diuini potius, quàm humani Veneti regiminis amatoris irrepsit, quum is præsertim maiorem in modum formidaret, ne qua in præteritum tyrannicæ gubernationis reuerteretur aculeum: quo unumquodque grauissimum quamuis,tolerabilius extitisset supplicium. Vnde omnes fere ciues primarij, una cum plebe, & suburbanis hominibus, qui causæ prius fuerant,cur ciuitas è Ducis Mediolani manibus euulsa in pristinam sancti Senatus Veneti fidem rediret,ut diximus: cum priuatim, tum publice quasi tota in Vrbe continue uarios susurros edebant, qui cum in dies crescerent, atque ad Senatus aures peruenirent, Timens,ne ciuitas tali suspitione perculsa aliquod se in præcipitium daret, quod & facile potuisset accidere, & quanquam hic prætor à Senatu designatus esset: uidebatur tamen, quòd hoc ingruente casu,maiore munimine, ac gubernatione opus esset,quæ plane eos haud fallebat opinio hunc summa cum Imperij dignitate Marcellum elegit, qui perinde, atque dictator ciuitati, ac Ostasio recte consuleret, Illumque ueluti filium inclito Senatui commendatum inditione Vrbis cum omnium ciuium beneuolentia conseruaret. Cuius quidem uirtute præcipua, ac summa integritate, ita omnia, & bello, & pace sapientissime administrata sunt, ut omnium ciuium nostrorum studia in Venetorum beneuolentiam, ac

deuotionem

deuotionem summopere accensa sint, nec præter ipsorum Imperium ullum aliud exoptarent. Huius igitur cupiditatis uehementia ducti, atque illius iniqui consilij suspitione quasi ultro currentes impulsi: quod die, noctuque in Ostasij Principis animo uigebat, Timentesque insuper, ne id eos ambiguis laqueis, ac diris præteriti status retibus irretiret, sæpissime eorum plerique communi pœnè omnium consensu ipsi Marcello dixere, se nullo pacto Ostasium Principem ferre velle Vrbemque ipsam Venetorum Imperio subdere decreuisse. Vti hac tam diu exoptata omnique studio, ac diligentia quæsita quiete ullo absque metu secure frui possent. Atque ea de causa quandoque in templo sancti Spiritus primatum ciuium concilia celebrarunt. At uero Marcellus utpote ad tutelam Ostasij Principis missus integritati suæ, ac Veneti Senatus famæ consulens, tum mitibus uerbis, tum asperioribus minis id fieri penitus uetauit. Quod cum illi animaduertissent tanta hominis fide, ac beniuolentia flagrabant, ut ipsum Marcellum inuitum, ac enixius reclamantem patrem patriæ, & Principem suum una omnium uoce publice constituere uellent. Denique Marcellus cum pro Senatu Veneto fidem, ac integritatem suam inuiolatam conseruasset, tunc longe magis pro se priuato ciue intemeratam, immaculatamque tueri studuit, ac uniuersis palam iussit, ne ea de re uerbum ullum de cætero fieret. Postea uero nocte quadam, dum prima quies fessos mortales occupasset, atque hostes Vrbem somno sepultam inuasissent, qui in præsidio portæ Andrianæ locati erant, ut Marcello hostes adesse significarent tormenti unius fragore intonuere. Quo quidem audito tumultus ingens per Vrbem exortus est, quandoquidem de Vrbis proditione suspitio quædam cunctos inuasit. Atque ecce Marcellus somno excussus sine mora intrepidus exiliit. Inque forum prodijt, quo milites statim conuocans, singulosque singulis locis in præsidio disponens ciuitatem ab omni metu suspitioneque liberauit.

rauit. Tum ciues uniuersi, qui in forum ad Marcellum veluti Ducem suum pro tutela conuenerant occasionem optatam nacti denuo ciuitatem Imperio Veneto dedere, aut Marcellum in foro publicè Principem vociferari decreuerant. Cæterum iussorum antedictorum, sanctissimæque integritatis suæ memores studia, & ingentes cupiditates suas repressere. Intra paucos deinde dies: Vbi hi motus quieuere, ac tumultus resedit, Adierunt Marcellum alterius factionis capita, qui fauere partibus Principis uidebantur. E quibus natu grandior: Nos inquit animaduertimus quid aduersarij nostri moliantur in tradenda Vrbe Senatui, modo cogitatio sua sibi succedat, Verum longe maxime falluntur, propterea, quòd non in sua, sed in nostra manu est, cui uelimus tradere Vrbem. Proindè nos, qui Vna cum Principe summa rerum potimur, pollicemur Vrbem uobis daturos, uel Principe cœso. Vtrum autem hæc serio, & ex animi sententia dicta sint, Vt annuente Marcello res succederet, an ex composito per causam tentandi, & explorandi animum eius, & Senatus, incertum est. Marcellus hoc accepto, & si indignitate rei commotus obstupuit, quippe cui sicuti causa prioris motus non parum molesta fuit, ita multo molestius accidit, Vt huiusmodi promissis Nex Principis accederet, tamen sic est ad eos locutus. Quod iam ipse publicè, & priuatim prædixi, uobis quoque referre non grauabor. Non scilicet me eo nomine huc ab Senatu missum, quo ista fierent. Sed, vt in fide, & officio Principem incolumen, & florentem continerem. Proinde quemadmodum monui, & hortatus sum aduersæ factionis homines, ita etiam uos, & hortor, & monitos uelim, Vt missis, & sedatis istiusmodi animis, amice, & pacate inter uos agatis, ita ut Princeps pro desiderio Senatus in officio permaneat. Digna uox certe, & omni laude plena mirifice grauitatem illam Sanctissimi Senatus Veneti redolens: Paucis uero post diebus Decedentem Marcellum Princeps ipse, & uniuersa fere ciuitas extra Vrbem prosecuti

cuti

cuti sunt: Nec poterat Princeps temperare lacrimis,& crebris singultibus modum facere, adeo decessum eiusmodi tutoris,immo parentis optimi moleste ferebat, & eo molestius quòd prætorem, qui modo uenerat signis quibusdam acerbiorem futurum iam sibi intelligebat. Ad quem Marcellus, quo bene sperantem redderet. Mitte, inquit, istas lachrymas: Esto bono animo; redibo actutum ad te: Vt aliquot inter nos lætos agitemus dies: Et ille excipiens ait, quinimmo vix quindecim patiar excedere dies, quin te ipse conueniam. Vbi uero aliquantum extra Vrbem uentum est, Continuit se Marcellus, apprehensaque manu Principis, qui lateri sibi hærebat, semotisque omnibus, Decem duntaxat adhibuit ex primatibus, quos fidiores, studiosioresque Princeps sibi putabat, Et hac usus est oratione. Viri, & ciues optimi cum paulo ante Principem uestrum ægrum,& lachrymantem ob discessum meum intuerer, quo eum bono animo esse hortarer, & lenirem dolorem, Dixi me cito rediturum. At is se citius iturum ad me subdit, quàm quintusdecimus præterlaberetur dies: Conuersusque ad Principem, hos inquit, ciues testor meorum uerborum in omnem euentum: Si tu hinc abieris. Scito te post hac non dimissurum amplius claues Principatus tui,quem paulo ante proximum periculo fuisse: te Venetias petente, omnibus planum est, non dimissurum inquàm Iacobo Antonio. Quod nisi tibi reconciliaueris populares tuos, & in gratiam secum redieris secus quàm nunc facis, Crede mihi actum erit, nec est, ut speres amplius tibi patere reditum in Vrbem. Si mihi auscultaueris, nusquam discedes. Dabisqueoperam unà cum hisce, qui tibi hoc suadent reconciliandi tibi populares tuos tam internos, quàm externos, & exilio actos, quando præsertim finitimi hi Reguli omnes nihil aliud inhiant, & in primis affines tui Fauentini, quàm te Principatu exuere. Tui nanque ciues non inquam eos, qui extorres sunt, sed qui Vrbem, & agrum incolunt, ut qui grauantur Imperium tuum

&mole

& male abs te regi indignantur, proderent cuiuis Vrbē, si modo aliter facere haud queant. Hæc Marcellus omnia cecinit, Vt uniuersæ ciuitati constat; Quæ intra paucos dies uerissima euenere, non secus, atque si uates quispiam ea prædixisset, aut diuino oraculo prolata fuissent: At Deus omnipotens, & quòd plerique horum sic meruerint, & patriæ nostræ tam communi commodo respiciens: occecauit animi eorum oculos, Auriculas obturauit, corda obduruit, quo minus tam pro, sancto, & salutari consilio sapientissimi Marcelli obtemperaret. Interea Zinebra suauissima Ostasij coniunx, vel saluti suæ forte consulens, uel suasu quorumpiam, Venetias nauigauit, & ibi aliquandiu residere constituit, Sed cum Ostasius illius ardenti quodam amore afficeretur, aut aliam forte deperiret, quam in præsentiarum minime quidem nominare constitui, eas secutus Venetias frequentius aduentabat. Vereor autem, ne aut culpa tanti facinoris, aut libido illius perpetrandi, accedentibus quoque multis, & tetris sceleribus, quibus tum se contaminarat, tum etiam magis alios inuolui permiserat, eos scilicet, quibus ignauia quadam ipse Ostasius plus tribuebat, quàm exigebat, & animi, & corporis statusue sui salus, causa fuerit, quo præceps rueret. Tritum est enim uetustate prouerbium, propter peccata infortunijs plerunque affici mortales. Nam qui Deo accepti non sunt mente capiantur necesse est. Et proinde Ostasius captus, vt sic dicam oculis, auribus, cordeue, haud quaquam intelligere potuit salutare, & ex omni parte perfectum consilium Marcelli missi huc ab Senatu cum Imperio, tum pro ipsius Ostasij, tum vniuersæ ciuitatis nostræ singulari commodo. Nouissime dum sic Ostasius Venetijs commoraretur uiri optimates, ac ciues primarij cernentes nihil sibi magis, ac Vrbis dignitati, fœlicitatique conducere posse, quàm sese, ac ciuitatem ipsam mitissimo Venetorum Imperio subdere, Ostasium uero è principatu deponere ad arma concurrunt, totamque ciuitatem su-

ſcitant dum populus Apoſtoli Matthiæ ſacra feſta celebraret, anno tunc Milleſimo, ac quadringenteſimo quadrageſimoprimo ab aduentu Saluatoris decurrente. Plebs itaque ſequitur tota. Vox una populi Sancti Marci nomen ac iuſtiſſimum Venetorum Imperium repetit, & inuocat, eique omnes ſeſe, ac Vrbem dedere clamitant, & uno ore ſignificant. Hæc cum eſſent ſine vlla prorſus cuiuſquam, aut cæde, aut cruciatu, uel proſcriptione, uel detrimento patrata, ſtatim Venetorum Senatui tum litteris, tum nuncijs enunciarunt, At Senatus ſtatim cenſuit Vrbem ſuſcipiendam, ne ſiniſtre ſecum ageretur, quod facile eueniſſet, priſtini Imperij pertæſa ciuitate. Et recte ſane id ab Senatu fieri poterat, quippe qui præter officium nunquam animum induxiſſet eam Vrbem recipiendi, ea eſt integritate iam inde ab Vrbe condita conſtantiſſime ſupra milleſimum annum ſeruata, & imprimis, quòd ciues ipſi ultro ſeſe dedidere, Vrbe ſuſcepta, & exacto Oſtaſio culpa ſua, qui ſi à prudētiſſimis monitis, Legati Senatorij nō abhorruiſſet, proculdubio incolumen ſe conſeruaſſet. Id cum eſſet populo Senatus litteris renuntiatū omnes maximo præ gaudio iubilarunt. Paulo autem poſt Oſtaſius, eiusque natus, & Zinebra ad Cretenſes perpetuo relegantur, id ſupplicibus literis Rauennæ ciuibus poſtulantibus. Vbi & morbo confectus ſua cum prole uita deceſſit. Ita vt in eo generoſa Polenteſia familia prorſus extincta fuerit. Oſtaſius uti oſtendimus primus ex ea familia fuit, qui Vrbem Rauennam per tyrannidem occupauit. Ita & fato quodam alter Oſtaſius illam amiſit. Quod cœlitus, nutuque diuino factum eſſe non ambigo, Nam & vaticinijs quidem multis longe prædictum fuerat. Oppizo etiam eius genitor viuens hunc ſæpiſſime caſum deplorauit. Illud quoque extat in Vrbe atritum, uulgatumque uaticinium, quodquidem latiſſime ferebatur. Ad Calendas Martias, & apud feſta dedicationis Baſilicæ beatiſſimi Apoſtoli, & Euangeliſtæ Ioannis, quæ tanta à Rauennatibus ueneratione, & ſumma pie-

tate celebrantur, & per portam Anaſtaſiam Polenteſios Vrbem Rauennam amiſſuros. Quod ab illis, ita pro ueriſſimo habitum eſt, ut & ipſius etiam Oſtaſij maiores ſumma quadam uigilantia, Calendas ipſas, & feſta illa attentius obſeruarent dies, & noctes excubijs, ac uigiliis intenti. Præterea eam portam ſibi adeo ſuſpectam habuere, ut per ipſam nemini, & maxime aduenæ intro, aut extra ire conceſſum eſſet. Aliud quoque incredibile uetuſtiſſime ſcriptum, tum ipſe uidi, ac legi, tum alij complures, quod reſponſum à ſpiritu quodam fuiſſe, ſcriptura teſtatur antiquiſſima, Ex quo apertius ſignificatur Rauennam anno parum ante cuiuſdam Oſtaſij Polenteſij obitum ab Polenteſiorum ditione penitus euaſuram, & in manus dominantis ſuper mare, vt iiſdem utamur uerbis deuenire. Mira quippe res hæc multis ante ſeculis, ita luce clarius prædiminuta uidentur, ut qui rebus geſtis interfuere, nec amplius referre, nec planius enarrare potuiſſent, ex eo autem tempore, quo Rauenna Deo maximo auctore ſub Venetorum ditionem ſponte deuenit, Plurimum quidem eorum beneficio, tum opibus, tum nouis hominibus aucta eſt, ædificiisq́; reformata. Ager etiam uniuerſus ad frugem, ita egregie cultus eſt, ut infructifera quæque loca ſentibus, & uepribus olim ſquallida, & ſaltus fere omnes dudum ferarum luſtris refertiſſimi in cultam telluris faciem nunc reparata ſint. Arx inſuper munitiſſima, & inexpugnabilis pro maiori Vrbis tutela cocto latere, & muro ampliſſimo miræ altitudinis, immenſæque latitudinis à fundamentis cincta erigitur, eaq́; fieri inchoata eſt conſilio, ac prouidentia ſapientiſſimi Iacobi Antonij Marcelli ſic eam fieri Senatui Veneto ſuadentis, pluresque iam ipſius in altum elatæ ſunt turres. Quam non iniuria homines mirari non deſinunt. Fœlix profecto Vrbs, quæ tale nacta eſt Imperium, quo nullum ſcio maiori æquitate iuſtitia ſimul, & clementia ſubditis imperare. Cum enim multis rebus bonum publicum contineatur, nulla certe res eſt, quæ

ad communem utilitatem conferre magis uideatur, quàm æqua in omnes iustitia. Et tum malos compescendo, tum bonos subleuando, beneficijs in fide subditos detinere. His enim artibus amici parantur, qui (ut inquit Salustius), non thesauri præsidia Regni sunt. Et hæc Cicero scripta reliquit è sua, & panetij sententia, Neminem neque Ducem bello, nec Principem domi: magnas res, & salutares: sine hominum studijs, & beneuolentia gerere potuisse: Commemorantur, & ab eo Themistocles, Pericles, Cirus, Agesilaus, & Alexander Macedo. Quis negat sine adiumentis hominum eos tantas res efficere potuisse: hoc proprium uirtutis est, conciliare sibi animos hominum beneficijs, & ad suos usus adiungere, Nihilque ad tuendas opes magis est accommodatum, quàm diligi. Nam ut præclare Ennius tradit, quem ciues metuunt, Principem oderint, & quem odio habuerint perijsse expetunt. Nulla est enim tanta uis Imperij, quæ absque ciuium beneuolentia possit esse diuturna. Non temere igitur existimant, qui malum aiunt diurnitatis custodem esse metum. Habes itaque magnifice, ac humanissime uir quicquid ex me de amplitudine simul, & uastatione Vrbis Rauennæ, eiusque instauratione dici hoc, quàm breuissime sermone, & perstringi potuit. Epigrammata autem antiqua, quæ confecto operi pollicitus sum me oppositurum, hæc sunt.

FINIS.

In muro vetustissimo apud ædem Sanctæ Mariæ in Rotondo extat marmoreus lapis, in quo sculptæ sunt iuuenum imagines duæ pulchræ cum his versibus ad modum vrnæ quadratæ, in qua nihil præter cinerem, & ossa consumpti cadaueris capi potuisset.

Duo iuuan. Lupi, & apri

Vna Iuuaniæ domus hos produxit alumnos,
Libertatis opus contulit vna dies,
Naufraga mors pariter rapuit, quos iunxerat ante,
Et duplices luctus sic periniqua dedit.

In porticu ædis Beati Petri.

Flaviae. Q. F. Salutari coniugi rarissime. L. publicius Italicus dec. orn.& sibi: V. P. Hic col. Fabr. M.R. HS. XXX. N. Viuus dedit ex quor.reditu quotannis decurionibus coll. Fabr. M. R. in æde Nept. quam ipse extruxit die Neptunaliorum præsentibus Spor. bini diuiderentur: Et dec. xxviij. Suæ centeni quinquageni quotannis darentur, vt ex ea summa sicut soliti sunt arcam publiciorum Flauiani, & Italici filiorum, & arcam, in qua posita est Flauia Salutaris uxor eius rosis exornēt de xxv. sacrificent, quæ ex xx. & de reliq. ibi epulentur, ob quam liberalitatem Coll. Fabr. M. R. inter benemeritos quotannis rosas publicijs supra. S. & Flauiæ salutari uxori eius mittendas ex xxv. sacrificium faciundum de xx. per magistros decreuit

In quodam oratorio in vico portioli

M. Cocceius. M. F. Cam. Erotianus Dec. Col. Cent. M. R. Sibi, & Valeriæ benignæ coniugi incomp. Cum qua uixit annis xx.

Viuus Pos.

C. Iul. Prisci. V. A. VI. M. X. D viij. Iul. germanus armorum custos, & Val. Martiana parentes

Aliud eodem in loco

P. Aelius Cissus sibi.& Ligariæ Ammiadi. V.Pos. u agrp. xv. in Fr. xxv. Hic Loc. Her. non Seq.

Eodem in loco

D. M.

Valeriæ Didiæ Valeria tertia matri pientiss.

B. M. P.

Eodem in loco

D. M.

Spediae. Pan. Yeb. P. Cassius Verus Coniugi pientissi.

Apud ædem Sancti Ioannis Euangelistæ

Sergia. Olimpias sibi, & L. Sergio Rufo. F. Et L. Caltilio Tespio

H. M. H. N. S.

Eodem in loco

Avreliae Maternianæ Coniugi Incomp. quæ uixit annis mecum xxij. sine ulla querela Aurel.liberal.Marit.

Apud

D. M.

GERVLANIAE Artemisiæ. L. Annius uelox Matri pientissi.

Apud ædem Sancti Andreæ

M. AVRELIVS Marius Seleucus Vet. Exoptæliæ Claudiæ coniugi incomparab. Et sibi. VIV. POSVIT.

Apud ædem Sancti Ioannis Baptistæ

C. Didio. Concordiano. V. A. VI. M. VIII. D. XX. C. Didius. Celer. N. Iunia Marcellina parentes.

Eodem in loco

Dis. manibus

T. Vennoni. Feliciani. T. Vennonius. Fœlix filio carissimo.

Eodem in loco

PACCIAE Cæsiæ. Lib. benemerit. Paccia Flora.

Apud ædem Sancti Ioannis Euangelistæ

AVRELIAE. L. F. Statiliæ Claudianæ quæ uix. anno I. mense I. die I. Filiæ

HERODES. Et. Iulina Parentes.

Ibidem

D. M.

IVLIAE.

IVLIAE. Primæ. Vix. A. xj. M. iiij. D. xvij. C. Iulius. Crescens. N. Filiæ. Carissimæ.

Apud ædem Spiritus sancti

M. M.

M. Aurelio Marcellino Coniugi Dulcissimo Saufeia Crispina Coniunx

In Ecclesia Spiritus sancti

ROGATO. Aug. Lib. Tabul. Cepr. Fau. Siluanus. Fil. & fœlicissima Neptis. Et Seuerinus : conlib. & dius. lib. Hæredes.

F. C.

Apud Ecclesiam Sancti Petri maioris

O. Tertull. Filo. o. Tertullus Et Aurel. Ammasis Parent. Po.

Apud Ecclesiam Sanctæ Agathæ maioris

D, M.

T. Veturius Florus Veteranus. Scriba. Na. Dalmata vixit annis lv. posuit T. Veturius. Poniinus. Libertus Patrono. B. M. G. In. fronte Ped. x. In. Agro. P. viiij.

Apud ædem Sancti Apollinaris in Classe

D. M.

Q. Aurelio. Festiano. Nat. Pan. Vetaur : Clauce : Patron.

tron . &. coniug. dulciss.

B M P

Ibidem

Memoriæ · Dida. Hilare . Dida. Hermione . Sorori. dul cissimæ. posuit : Quæ. vixit. annis.xxix. dies. ix.

Ibidem

Auilia. Stephane.Floris. L. Auilio. Rufœ. Auiliæ. ge mellæ. Parentibus. cariss. viua. P.

Ibidem

Bonæ. memoriæ . castissimæ. coniugi. Midiæ .Prociliæ. Minuc. Dionysius. Sprecultr. maritus. cum qua vixit annis xxij. ipsa autem vixit annis xxxvij.

Ibidem

Eudæ. monepaphroditi : F. Rhodius. V.F.

S. ET S.

Ibidem

Pomponia. Syntycæ. sibi. &. Pomponio. filio. suo

Apud ædem Sancti Seueri

D. M.

C. Valerio. Diodoro.vix. An. xix. C. Valerius. Placidius. &. Valeria. mirtale. parentes .fil. &. sibi

Ibidem

D. M.

Herenniæ. Secundinæ. Con. Opt. Aurelius. Sabinus.

P. C.

Ibidem

D. M.

M. Vitellus. Titianus. Na. Cilix. uix. annis xxxiiij. ma. xj. iiij. Pad M. Indius. Titianus. frater. P. In. Fr. P. Vi. IN. AG. P. viij.

Apud ædem Sancti Petri in Trentula agri Rauen. super marmore duorum puerorum imagines pari forma pulcherrima.

L. Scantiol. L. F. Galot. Scantio. L. F. Tiron. C. Venetius. P. F. M. Bæbius. M. L. Glauoiu. Heredes. Ex. Bes. Se.

In eadem Ciuitate

Q. Sextilius. Barbula. Sib. & Flauiæ. Primæ. Mazionis. L. contibernali suæ. V. F. libertis libertabusq. suis inf. P. xxj. in A. P. xxj.

In Ecclesia Maiori

D. M.

Aureliæ. Anniæ. uix. an. xxvij. M. Aur. Iust. Parent.

B. M. P.

In eadem Ciuitate

D. M.

M. Furnius. Alexander. I I I. triumpho. Nat Gr. vix. An xlv. mil ann. xxv. Furnia. Daphne. Patrono. Benemerenti. idem. & coniugi. P. C.

Apud portam Auream

Ti. Claudius. Drusij. F. Cæsar. Aug. Germanicus. Pont. Max. trib. Pot. I I. cons. desig. I I I. Imp. I I I. P. P. Dedit

Apud ædem Cathedralem

Aurel. Matidiæ. M. Aurel. iustus. & Aurel. Marina. Sorori. & infanti. dulcissimæ

B. M. P.

Apud ædem Sanctæ Agnetis

D. M.

A. Fabius. Onesimus. V. F. sibi. & Marciæ. Nymphæ. Con. Opt.

Apud ædem Cathedralem

B. M.

A. Suuius. Marinus. ſibi.& coniugi ſuæ. Aur. Theodoræ dulciſſimæ. Fœminæ. Viui.

Poſuerunt

Apud ædem Sancti Ioannis Euangeliſtæ

Betutiæ. Proculæ. L. Betutius. Proculus. & Cæſia. victrix. parentes filiæ. pijſſim. uixit Annis. xvj. D. xxx.

Extra Vrbem Rauen in ſuburbio apud Eccleſiam.

D. M.

Fulloniæ. tertiæ. P. Vedius. Apius. Coniug. Optim.

Apud ædem Sancti Martini in cælo aur.

D. M.

Sæ. Marcellus. ſibi. & Claudiæ. Siricæ uirginiæ. meæ cum qua. uixi. annis. xiiij. menſibus. vij. diebus. vj. Vibi. ſibi poſuer. quæ perit. anno Ro. vj.

Ibidem

Iulia. Marina. Eureſis. ſibi. uiua. poſuit.

Apud Eccleſiam cathedralem

P. Cornel. Antonio. qui. uixit annis. V. M. vij. D. viij. Cornelius. Iulian. & Cælla. Sabbatis. parentes. filio. piiſſimo.

Extra

Extra Vrbem Rauennæ apud Ecclesiam Sanctæ Mammæ in vrna marmorea, in qua duæ infantium imagines sculptæ sunt.

O S S A.

L. Titini. L. L. Sillonis.

Apud ædem Sancti Vitalis

D. M.

Aureliæ. Varroniliæ. fil. inf. uix. an. ij. Aurelius. Valerian. & Lucania. Maximina. paren.

Apud ædem Sanctæ Agnetis

D. M.

Egnatiæ. primitiuæ. sibi. & Egnatio. Onesimo.

V. P.

Apud ædem Sancti Stephani

Maria. Patrobi. F. Alexæ. Tryphonis. F. coniugi. optimo.

Apud ædem Sanctæ Mariæ in portu

Pettidiæ. Attiroditi. coniugi. S. carissimæ. cum. qua. uixi. ann. xxxvj. M. Vibius. felix. Aug.

N. R.

Apud

Apud ædem Sancti Apollinaris in Classe in marmore quodam ad modum vrnæ rotundæ.

C. Valeri · Iusti

Ibidem

D. M.

Naroniæ · Fortunat. Nat. Italica. Vix. ann. xvj. Cestius. Proculus. Coniugi

B. M.

Extra Vrbem Rauennæ apud Sanctum Albertum agri Rauennatis.

Herenniæ. Cyparæ. filiæ. innocentissimæ. quæ vixit annis. vij. menses. x. L. Herennius fœlicissimus. Et Cassia. Cypare. parentes. infœliciss.

Apud ædem Sanctæ Mammæ intra Vrbem

D. M.

T. Plotius Tromentina Rufinus Aequo. Vet. Leg. ij. Adiut. P. F. M. Plætorus. Valens. Vet. H. B. M. P

Præ foribus D. Vitalis.

Ἐνταῦθα κεῖται ὁ στρατηγήσας καλῶς
Ῥώμην ἀβλαβῆ φυλάξας, καὶ τὴν δύσιν
Τοῖς γαληνοῖς δεσπόταις τρὶς ἕξ ἐνιαυτοῖς
Ἰσαάκιος, τῶν βασιλέων ὁ σύμμαχος.

Ὁ τῆς ἁπάσης Ἀρμενίας κόσμος μέγας;
Ἀρμένιος γὰρ ἦν ἐστὶ ἐκ λαμπροῦ γένους;
Τούτου θανόντος εὐκλέως, ἡ σύμβιος
Σωσάννα σώφρων, τρυγόνος τρόπῳ σεμνῆς
Πυκνῶς στενάζει τοῦ ἀνδρὸς ἐστερημένη
Ἀνδρὸς λαχόντ᾽ ἐκ καμάτων εὐδοξίαν
Ἐν ταῖς ἀνατολαῖς ἡλίου, καὶ τῇ δύσει
Στρατοῦ γὰρ ἦρξαι τῆς δύσεως, καὶ τῆς ἕω.

Traductio suprascripti Epitaphij.

Hic iacet Isaacius qui bonus dux extitit. Romamque indemnem ac occidentem ter sex annis principibus conseruauit, & Imperatorum socius fuit. Ipse Armeniusmagnum vniuersæ Armeniæ fuerat ornamentum. Iste enim ex claro fuit genere, hoc ipso bona cum gloria mortuo socia vitæ Sosanna modesta more turturis frequenter suspirat viro priuata; viro, qui ob labores in ortu solis, & occasu sortitus est gloriam: orientis enim atque occidentis duxit exercitum.

Aeliæ
Maximæ Fil. dulcissim.
Q. A. IIII. M. ix. dies xx. P. Aelius.
Maximus. Tr. & Flauia. detelia. parentes. infœlicissimi.

Ibidem

M. Martio. Sempronio. Ptolemæo. Except. Dupl. Vuic. M. Martius. Menelaus. Vetex. scrib. filio. dulcissimo. & sib. posuit.

Ibi-

Ibidem

Popilia. Màrtia. V. P. ſibi. &. Popilio. Magiano. Li-
berto. B. M.

Ibidem

D. M.

L. Licinij Maximi Tr. Claſſ. Patr. Rauen. Natone. D. Almat vix. ann xxxv Milit ann. xxv. Paelius. quintus. Fratri. pijſſimo. faciendum cur.

M·AG· ET CLARISS· EQVITI
CO MO

ARTIVM AC V. I. DOCTORI,

VITALI LANDO PATRITIO
VENETO PRAESTANTISS.

Desiderius Spretus Rauennas se plur. commen.

Cio vir Clarissime, Eques, ac Doctor insignis, quamlibenter pro singulari erga nos amore, tuaq. eximia virtute, & doctrina, veteris Rauennæ monumenta intelligere cupias. Quod & si antea tum maxime quum apud nos Præturam gereres ostendisti: in qua cum æquitate, tum iustitia, atque facilitate tua, ita ciues omnes allexisti, & tantis eos, ac Vrbem prosecutus es beneficijs, ac ornamentis, vt tui apud nos memoria perpetua, immortalisq. futura sit. Eam enim curam, atque diligentiam in reformanda decorandaq. Vrbe adhibuisti, vt nihil magis accurate factum à te dici possit. Sed hoc ipsum & multa, ac valde præclara tua facinora sileo, quæ non hoc essent breui cursu, sed maiori volumine complectenda. Sic enim ingenio, virtute, & gloria excellis, vt te vno in multiplici genere laudis possit ætas nostra cum maioribus certare. Verum cum tanto erga Vrbem nostram tenearis amore, & te rerum nostrarum cognitio tantopere delectet ne immerito abs te fieri videatur, nuper quædam in archiuo publico mea opera inuenta, quo tibi iocundiora esse existimaui, eo lubentius, & audacius scribo. Quibus olim Rauennates cum Venetis fœderatos, vt in initio cum Romana Republica fuisse comperies. Anno quidem ab aduentu Domini millesimo ducentesimo sexagesimoprimo,

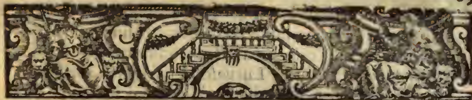
Rainerio Geno Principe, vti scriptis fidelibus memoriæ traditum est, firmum Veneticum Rauennatibus fœdus habuere. Quod & Laurentio Theupulo Duce firmiter innouatum, atque repercussum extitit. Cuius hæc imprimis fuit conditio: vt Vice dominus (sic eum magistratum appellant) à Venetis nostram in Vrbem designaretur: néve quædam mercium genera è Liguria, aut alijs prouincijs ad aliena loca Rauenna, nisi ad illius vsum, aut Venetias portari transuehiq; possent. Verum cum ea prohibitione vectigalia redditusq; Rauennatum non parum minuerentur, ne hoc incommodo Venetorum amicitia ipsos afficeret, eodem iure & æquo fœdere Rauennatibus certam pecuniæ quantitatem singulis quisque annis numerare tenebantur. Aliud quoque his scriptis memoriæ proditum est. In agro Rauennati Castellum, cui Marchamo nomen citra, & penes Eridanum fuit: Loco certe, ut conijcio, mercatoribus, & conuenis pro emendis, commutandisq; mercibus aptissimo. His enim qui oneratis è Liguria nauibus descendebant, iter erat expeditum res venales ibi uel deponere, aut Rauennam petere. hincq; Padum superantibus ad propria turgidis sacculis remeare. Id oppidum à Rauennatibus conditum aliquando Veneti tenuere. Illius uero regendi, ac custodiendi gratia duo ex nobilium ordine à Senatu Veneto in annum delegabantur: horum è numero fuere patritiæ gentis Paulus Fuscarinus, ac Birutius Delphinus. Postremoq; Andreas Victurius, & Dardus Raimundus: quibus tandem magistratum ibi custodiamq; gerentibus amice uti constat, & pactione Marchamo ad Rauennates redijt. Multa præterea, ut ex his monumentis apparet, sunt hincinde fideliter, & constanter acta multa & familiariter, & amice ad inuicem scripta, quæ firmam inter ipsos unionem, ac singularem beneuolentiam exprimunt, & ostendunt. Hæc populo Rauennati bona, firmaq; cum Venetis fuit amicitia, dum Ciuitas libera nullo tiranno, sed ciuibus regeretur. Resq; nostra non ex unius uoluntate, sed plurimorum uotis agerentur. Verum & si tiranni Ciuitatem postea oppressere, necesse illis tamen semper fuit, quo ciuium animis satisfacerent, se eo iure cum Senatu Veneto habere, quo astrictos nostri temporis homines colligatos, atque commendatos

tos appellant, non aliter dominium seruaturi, nisi illius amicitiam tenuissent: Quod iunioris Ostasij gesta plane declarauerunt. Cuius tempore à tirannide eiusimus: & nostram ex animo deditionem Veneti suscepere, ut in maiori de Rauenna libro conscripsimus. Ista certe cum lectitassem non mediocrem animo cœpi uoluptatem atque lætitiam: Maioribusq. nostris plurimum deberi fateor, qui talem posteris memoriam seruauere. Vides itaque magnifice, ac splendidissime vir, quanta semper fuerit erga Venetos Rauennatum beneuolentia, atque fides. Quod si qui ex intimis præcordijs nos illis affectos, deditosq. mirentur, mirari desinant, quando non noua, immo uetus sit, & fides, & amicitia innata nobis, & à maioribus tradita. Nam quod ab ipsis actum est, nobis & idem præceptum esse uidetur: quæ enim laus est progenitorum bene gesta referre, & ea facto paruipendere, quæ non tantum exequanda, uerum & si uires adsint multo superanda. Maior enim maiorum laudibus gloria ac laus est semper addenda. Igitur si maiorum gesta imitanda sunt: Venetis uti & sumus & uolumus, fideles esse debemus. Sed non minor profecto Rauennati populo inesset fides atque constantia Saguntinis, ac Massiliensibus: qui ne à Romanis uti legitur deficerent, maximas, ac grauissimas calamitates tollerauere: & tandem omnia potius extrema pati uoluere, sui, liberorum, ac patriæ excidium, quàm hostium populi Romani Imperium perferre: nec ipse uti existimo, de nobis aliter senties, qui nostrorum ciuium nosti affectiones, & corda. Habes iam, quæ nuper à me comperta esse dixi, & ut breuius potui excerpta, atque descripta, qui sicut antiquam Rauennæ amplitudinem uastationem, & instaurationem, & alia permulta iam plane oblitterata, ad nostrorum cognitionem hominum deducere studui, ita quoque priscam ipsius cum Venetis amicitiam & antiquum fœdus, ad te uirum quidem eruditissimum, atque amplissimum, qui Rauennam summo quodam semper honore & laude prosequeris, foues & extollis scribere consilium fuit. Hoc igitur munusculum paruum profecto, tibi tamen ut spero haud ingratum, quod ab homine & animo semper tibi deditissimo proficiscitur, lubenter, ac benigne suscipias, rogo.

MAVRI VGERII MANTVANI AD IACOBVM FRANCHVM RAVENNATEM,

ELEGIVNCVLA.

RANCHE *Rauennatis pulcherrima gloria campi,*
Qui colis Aoniam, Pegaseumq; nemus.
Cui data de viridi musarum fronde corona
Pierio tinctas cingit in amne comas;
Nuper scripta tua primordia vidimus Vrbis,
Et cultam doctis artibus historiam.
Conditor est Spretus, priscæ cognomine gentis,
Sed non spernendo nobilis ingenio.
Ille quidem longo seclis labentibus æuo
Mœnia semirutæ restituit patriæ.
Non hac longa dies, non hæc annosa vetustas,
Nec poterunt bombo frangere saxa graui.
Hæc sine morte tui donant tibi mœnia ciues,
Quorum opera, ingenium, culta Rauenna foues.
Quod si nunc sapies Franchum quoque læta fouebis,
Atque erit in patria notior ille sua
Hic mihi crede potest tantum tibi tradere nomen,
Quantum Veronæ docta tabella dedit:
At tu: nam dirum est patriæ se auferre petenti:
Fac teneat summum Franche Rauenna locum.
Vale.

VITA
DESIDERII SPRETI
HISTORICI RAVENNATIS
Scripta à
VINCENTIO CARRARIO CANONICO,
ET IVRISCONSVLTO RAVENNATE.

PRETAM gentem inter Rauennates illas Patritij ordinis familias, quas in libellum elapſis annis digeſſi, nobilitate, opibus, maiorum gloria, & dignitate vetuſtati coniunctis; ſua, ipſam ornatam, virtute, non alienis conſpicuam proprias laudes poſſe proferre, ſatis, ſuperq. omnibus compertum eſt. Nam in documentis, & monumentis, quæ tot depopulationibus, tot publicis, tot crebris priuatis incendijs ſuperfuerunt; ipſius familiæ nobilis memoria annos quadringentos attingere reperitur: ſiquidem Talamon & Rodulphus, Arardi filij anno milleſimo ducenteſimo trigeſimo ſecundo viuebant. Ex Talamone autem natus eſt Spretus, qui anno M C C X X X V. floruit. Ex Spreto, Arardus, qui alium Spretum genuit, cuius filij fuerunt Arardus, Tamagninus, & Marcus, à quibus omnes, quæ nunc Rauennæ viuunt, familiæ Spretorum, deſcendunt. Et quo-

quoniam ex ſcripturis, & antiquis monumentis Rauennatibus non reperitur huius familiæ origo, non nulli perhibent ex Germania oriundam, vt etiam affirmabat ſe legiſſe, Bartholomæus Orſutius Lucenſis, Epiſcopus Lauellinus, Rainutij Farneſij Cardinalis Archiepiſcopi Rauennæ ſuffraganeus: Quod ego puto verum eſſe, eo adductus, a duobus illius prouinciæ fluminibus, quorum vnum SRE', alterum autem SPREDA nuncupatur, & ad eorundem ripas fluminum populorum, & opidorum frequentia, ſatis conſpicuas habitaſſe. Suſpicantibus alijs, vnam, & eandem eſſe cum nobili Felicina item Germana origine, in præſentiarum Bononienſi familia. Quoniam ambæ viuidam Filicem aurea in area geſtent; quanquam Spreta montes tres albi coloris non differentiæ ergo, ſed vt magis montes ipſi, in quorum cacumine & plantata, conſpicuam ipſam Filicem reddant, & oſtentent: Nemo autem eſt qui huius Familiæ viros cognoſcat & non laudet, & non miretur virtutem, conſtantiam, prudentiam, & genus denique eorum nobile, tum quoniam ipſa hæc familia Spreta tot honeſtata virtutibus, virorum ſemper virtute præditorum fuerit amans, & benefica, & pro patria ſua in varijs muneribus ac legationibus laborauerit, tum quia Matronarum quoque pudicarum clariſſima, fertilis, & frequens, adeò, vt nobilibus Rauennatium, & externorum familijs fuerit, ſitq. affinis, ſicuti fuſius in noſtris Romanæ hiſtorijs, atq. in familiæ huius ſtemmate, illiusq. hiſtoria diximus, ad quæ, vt breuitati ſtudeamus, oratio reijciatur. Deſiderius igitur, huius familiæ præcipuum decus, eo anno, quo Conſtantienſe Concilium inchoatum eſt, qui fuit a partu Virginis quadrageſimus decimus quartus ſupra milleſimum, ex altero Deſiderio natus proficiens ætate, & moribus; vir fuit ſuo tempore eloquentiſſimus, & rerum, quæ ad ius attinent peritiſſimus, & noſtræ ciuitatis ſpecimen, poſteaquam ipſe poſt Andream Agnellum, & Geruaſium Ricobaldum; &

alios antiquiores, qui minime extant, fuit, qui quadam animi actus pietate, originem, & antiquitatem patriæ nostræ, primus omnium ederet, quamobrem ei non parum debemus, quoniam in causa fuerit, atque alijs iter præbuerit: ad nostram Historiam fusius scribendam calcar optimum addendo: & hinc Clarissimis Venetis, qui de more summos viros ac virtute illustris, beneuolentia, beneficentiaq. amplexantur, quam maxima, & euehunt, mirum in modum carus, & inter alios Iacobo Antonio Marcello præcipuo viro, & ea tunc de Republica Veneta benemerito, cui dicauit partum illum, idest tres libros Historiæ Rauennatis, complectens quæ ad originem & amplitudinem, ad vastationem, & instaurationem Vrbis nostræ facere sibi visa sunt, eleganti stylo. Habuit in Vxorem Andream filiam Masij Christiani Rauennatis, quæ familia Christianorum nunc extincta est. Genuit autem Desiderius ex ipsa Andrea Coniuge quattuor filios, qui fuere Vrbanus, Bonifacius, Ioannes Baptista, & Hieronymus. Vrbanus Iurisconsultus, post amplas dignitates adeptas, Vicariatus in Patria pro Bartholomæo Rouerella Cardinale Archiepiscopo nostro officium præclarè gessit, eo demum in numero summorum illorum virorum, qui vulgò Rotæ in Romana Aula Auditores appellantur, delectus, morte præuentus, minimè assecutus est: sed eum sequentes Ioannes Baptista, etiam ipse iurisconsultus, & Hieronymus Fratres, Latine, Græceq. peritus, euaserant, & ita quod post mortem eorum patris, sæpe patriæ ornamento fuerint, cum tamen antequam Desiderius ipse vitam cum morte commutaret, Bonifacius, qui operam quoq. legibus apud Patauinos egregie nauabat, vita fuisset functus, Ioanne Baptista, & Hieronymo interea (vt in eorum apud me genealogia uidere est) familiam propagantibus. Vixit Desiderius circiter annos sexaginta, omnibus carus, præcipue Venetis ipsis,

in

in patria multum dilectus, & in filijs feliciſſimus, ſicut ex hoc ſuo Hexaſtico, cognoſci poteſt.

Deſcripſi poſtquam celebris Monumenta Rauennæ,
Et vidi Vrbanum patribus eſſe patrem,
Baptiſtamq. meum iuris callere medullas,
Hieronymum linqua currere vtraque via,
Ad ſe quam primum cæli regnator, & orbis,
Hinc voluit celeri, me properare pede.

FINIS.